

PÁLOSFALVI TAMÁS

Vitézek és Garázdák. A szlavóniai humanisták származásának kérdéséhez

A 15. századi szlavóniai humanisták, Vitéz János, Janus Pannonius, ifjabb Vitéz János, Garázda Péter, Megyericsei János származása és az őket egymáshoz fűző családi kapcsolatok régóta foglalkoztatják a történet- és irodalomtudományt.¹ E kapcsolatok egy része az érintett személyek saját műveiben található kijelentések alapján biztosra vehető,² itt a feladat „csupán” annyi, hogy megtaláljuk és történeti adatokkal megvilágítsuk azokat a pontokat, amelyekben a szóban forgó családok története egymással érintkezett. Látni fogjuk, hogy e munka több esetben megnyugtató eredménnyel jár, más esetekben azonban, sajnos, csak többé-kevésbé valószínű hipotézisek felállításáig tudunk eljutni. A humanisták között feltételezett kapcsolatok egy másik része ugyanakkor nem egykorú információkon alapul, így jobban tesszük, ha eleve eltekintünk a ránk hagyományozott ismeretektől és a forrásokhoz visszatérve csak abból építkezünk, aminek hitelességéhez nem fér kétség. Ilyen kapcsolatnak tekinthető az idősebb és ifjabb Vitéz Jánost állítólag egymáshoz fűző közeli rokoni viszony,³ csakúgy, mint az idősebb Vitéz és a Garázdák közötti rokonság, amely mára történeti toposzá vált.⁴ Az alábbiakban ezért kísérletet teszünk arra, hogy a szlavóniai humanisták családi hátterét a lehetőségekhez képest feltérképezzük, egyben megállapítsuk, milyen valódi kapcsolatok alapján állították magukat egymás rokonainak, illetve

a történeti adatok próbájának vessük alá azon közkeletű megállapításokat, amelyek utólag sorolták őket egyazon rokonság tagjai közé. Hangsúlyozni kell, hogy jelen írás nem tekinti feladatának sem a humanisták egyházi, politikai, sem irodalmi tevékenységének részletes ismertetését; az előbbire csak annyiban térünk ki, amennyire az a családtörténeti rekonstrukció szempontjából elengedhetetlen. Tekintettel arra, hogy Janus Pannonius családjának történetét a közelmúltban Lakatos Bálint példaszerűen rekonstruálta,⁵ célszerűnek látszott a tárgyalást a három másik rokonság (Kamarcai Vitéz, Garázda, Megyericsei) köré szervezni, hiszen látni fogjuk, hogy ezek kapcsán mindazon problémák felmerülnek, amelyek oly hosszú ideje foglalkoztatják a kutatást. Utóbbiak megoldására majd a tanulmány befejező részében teszünk kísérletet.

Kamarcai (Vitéz)

Bár a Kamarcai (Vitéz) család két vicebánt adott Szlavóniának és két prelátust is a magyar egyháznak, eredetének tisztázása szempontjából ez sajnos semmiféle segítséget nem jelent. A gyökerek ugyanis abba a korszakba nyúlnak vissza, amelyre vonatkozóan alig rendelkezünk írott forrásokkal. Annyi bizonyosnak látszik, hogy a nemzetség eredetileg igen gazdag volt, hiszen azonosítható birtokaik a Drávától egészen a Körös megye szívében fekvő Jakószerdahelyig és Orbonáig nyúltak, szétszórva a kamarcai főesperesség csaknem egész területén.⁶ A kétségtelenül igen nagy számú „Kamarcai”-ként

¹ *Fraknói Vilmos*: Vitéz János esztergomi érsek élete. Bp., 1879. 7–8.; *V. Kovács Sándor*: Garázda Péter. *Irodalomtörténeti Közlemények*, 61 (1957) 1–2. sz. 48–62.; *Tóth István*: Janus Pannonius származása. *Irodalomtörténeti Közlemények*, 69 (1965) 5. sz. 603–613.; *Csapodi Csaba*: Janus Pannonius kódexei és címerhasználatának kérdése. *Magyar Könyvszemle*, 119 (2003) 2. sz. 203–205. A további munkákra lásd alább.

² A legismertebb Megyericsei János sírfelirata. Legutóbb I. *Szentmártoni Szabó Géza*: Janus Pannonius szülőhelyéről. In: „Nem süllyed az emberiség!”... Album amicorum Szőrényi László LX. születésnapjára. (Szerk. Jankovics József–Császtvay Tünde–Csörsz Rumén István–Szabó G. Zoltán.) Bp., 2007. 226–227.

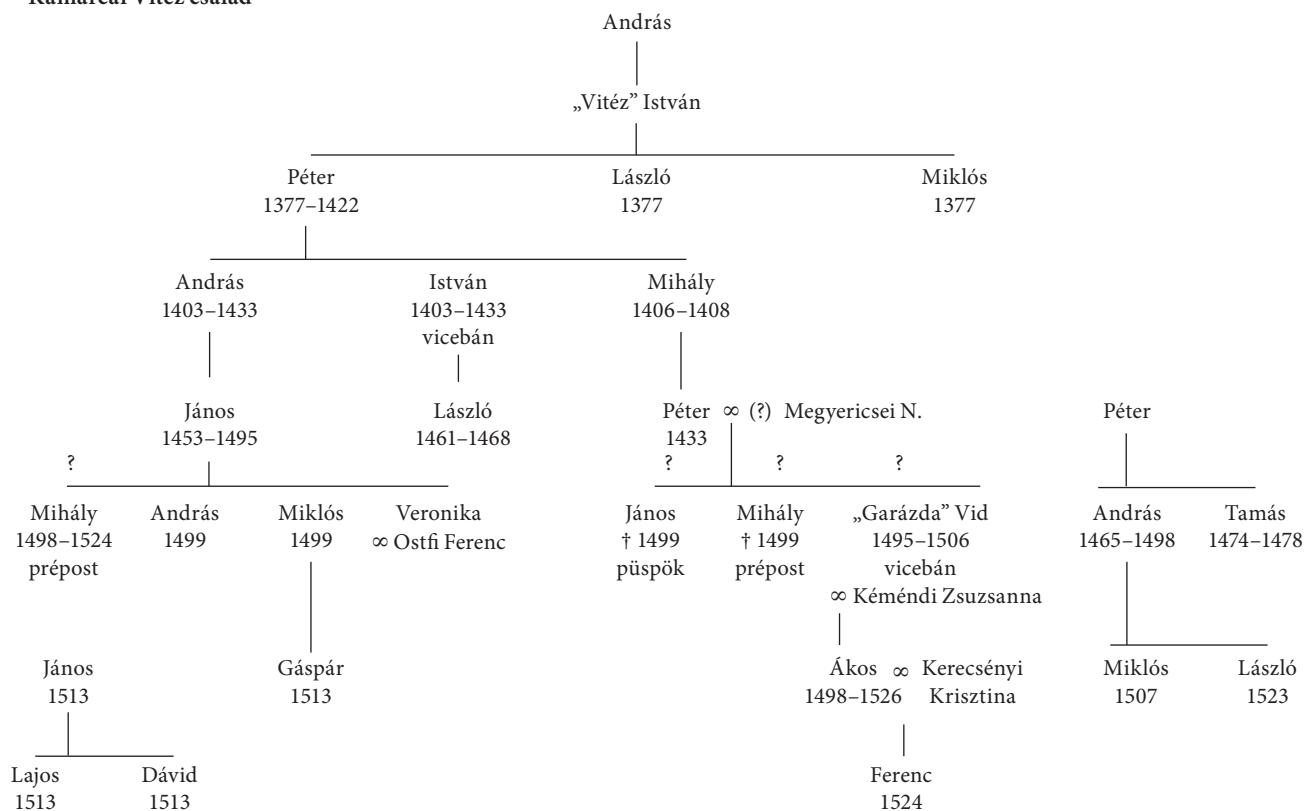
³ *Köblös József*: Az egyházi közéletrege Mátyás és a Jagellók korában. Bp., 1994. 376. *Sonnevend Gergely*: Ifjabb Vitéz János veszprémi püspök. In: *Veszprém reneszánsza 2008*. Veszprém, 2008. (Szerk. Kilián László és Rainer Pál.) 121.

⁴ *Prokopp Mária*: Vitéz János váradi püspök (1445–1465), királyi főjegyző majd fő- és titkos kancellár európai jelentőségű kulturális és politikai tevékenysége. In: *Erdély reneszánsza I.* (Szerk. Gábor Csilla–Luffy Katalin–Sipos Gábor.) Kolozsvár, 2009. 47.; *Fábián Edit*: Várad reneszánsz püspökei és reneszánsz emlékeik. *Hajdú-Bihar Megyei Levéltár évkönyve*, 30 (2005). 7.

⁵ *Lakatos Bálint*: A Csezmiceiek. Adatok Janus Pannonius családjáról. In: *Magistrae discipuli. Tanulmányok Madas Edit tiszteletére.* (Szerk. Nemerényi Előd.) Bp., 2009. (A Magyar Könyvszemle és a MOKKA-R Egyesület füzetei 2.) 181–192.

⁶ Az egyes birtokokra lásd alább. Sajnos, amint az a szlavóniai települések esetében megszokott, nagyon kevés Kamarcai birtokot lehet pontosan lokalizálni. Az bizonyos, hogy maga Kamarca a hasonló nevű folyó mentén feküdt és Prodavizzel volt határos (*Codex diplomaticus regni Croatiae, Dalmatiae et Slavoniae II–XV. Collegit et digessit Tade Smičiklas. Zagrabiae 1904–1934.* [a továbbiakban: CDCr.] V. 561–566.). Ugyanerre fekszik Molve, amelyet ugyancsak a Kamarcaiak birtokában említenek a 14. század derekán (CDCr. XIII. k. 553.). A kamarcai főesperesség plébániái között Prodaviz és Szentgyörgy után sorolnak föl egy Szent Márton egyházat, amelyet én az előbb Kernin-, majd Novaszentmártonként említett Kamarcai birtokkal azonosítanék, amelyről a család tagjait alkalmanként nevezték is (*Csánki*

Kamarcai Vitéz család

említett személyt, akik a 13. századi oklevelekben feltűnnek, csak a legritkább esetben lehet egymáshoz kapcsolni, és a legfontosabb kérdésre, hogy ti. „bennszülöttek” vagy bevándorlók voltak-e Szlavóniában, nem tudunk válaszolni. Abból a tényből ugyanakkor, hogy ilyen nagy számban szerepelnek Kamarcaiak a 13. és 14. század folyamán, talán nem alaptalan arra következtetni, hogy megtelepedésük lényegesen korábban történhetett. Már a 13. század közepén elég kiterjedt és ismert volt a rokonság ahhoz, hogy egyszerűen mint „kamarcai nemesek”-et⁷ vagy még egyszerűbben mint „Kamarcaiak”-at⁸ emlegették őket az oklevelek.

A 13. századi forrásokban felbukkan egy Kamarca *genus*, amelyet Karácsonyi a tótórszági, azaz szlavóniai nemzetségek

között vett számba.⁹ A nemzetségnek mindössze két tagja ismert, és legalább egyikük köthető a későbbi Kamarcai nemesekhez. Azon Wlchk fia Petko ugyanis, aki 1244-ben és 1254-ben szerepel Körös megyében, azonosnak látszik azzal a Pethk nevű személlyel, aki Márton fiával együtt az 1280-as években szerepel;¹⁰ az utóbbi Márton fia Kamarcai Péter 1304-ben rokonának mondta azon Blagonya fia Jakab ispánt, akivel 1289-ben is egy oklevélben szerepelt.¹¹ 1268-ban egy bizonyos Kamarcai Illés (*Elias*) ispánt említenek,¹² 1277-ben Zaria fia Blagonya Kernin (*Kyrnyn*) nevű öröklött birtokát,¹³ márpedig Kernin később is a Kamarcaiak kezén tűnik fel, ahogy a Blagonya név is ismételt előfordul a rokonság körében; érdemes megjegyezni, hogy amiképpen Jakószerdahelyt, úgy Kernint is mondják Kamarcában fekvőnek.¹⁴ Elképzelhető, hogy a fenti Illés ispán fiait kell lát-

Dezső: Körösmegye a XV-ik században. Bp., 1893. 67.). Tekintettel arra, hogy a szomszédos Prodaviz plébániája is Szent Márton tiszteletére volt szentelve, megfontolandó, hogy a kettő valamikor egy birtoktestet alkotott. Plavnicasantenedek és Jakószerdahely ezzel szemben távolabb, dél felé, a megye belsejében terült el (ma is megvannak, mint Plavnice és Velike Sredice Bjelovártól északra, ill. délnyugatra); ugyanerre található Koren is (Veliko és Malo Korenovo), amely, mint látni fogjuk, ugyancsak a Kamarcai rokonság birtoka volt. Figyelemre méltó ugyanakkor, hogy Jakószerdahelyt az Anjou-korban egy ízben úgy említik, mint amely Kamarcában van, ami talán arra utal, hogy eredetileg az egész vidék ezt a nevet viselte (1349 [CDCr. XI. k. 526]: „ad locum in Kamarcha qui vocatur Jakowzeredahel”). Ezt támasztja alá, hogy Kamarca a zágrábi püspökség egyik főesperességének is nevet adott, korai jelentőségéhez ennek megfelelően nem fér kétség.

⁷ „terram [...] nobilium de Kamarcha”: CDCr. V. k. 230.

⁸ „Kamarcensium, Kamarcensibus”: CDCr. V. k. 563.

⁹ *Karácsonyi János*: A magyar nemzetségek a XIV. század közepéig. I–III. k. Bp., 1900–1901. [Reprint: egy kötetben: Bp., 1995. – ez utóbbi oldalszámaira hivatkozom.]

¹⁰ CDCr. VI. k. 348. Vö. ibid. IV. k. 170.: „Blagona, Acha comitibus, Farkasio de Zagoria et Petk de Camarcha presentibus”

¹¹ Anjou-kori Oklevéltár I–XV., XVII., XIX., XXIII–XXVIII., XXXI. (Főszerk. Kristó Gyula. Szerk. Almási Tibor–Blazovich László–Géczi Lajos–Kófalvi Tamás–Makk Ferenc–Piti Ferenc–Sebők Ferenc–Tóth Ildikó.) Szeged–Bp., 1990–2010. (a továbbiakban: AOKlt.) I. k. 628. CDCr. VI. k. 681. (1289).

¹² CDCr. V. k. 482.

¹³ CDCr. VI. k. 214–215.: „de terra sua hereditaria ipsium ei (!, recte in) Kyrnyn contingenti”

¹⁴ CDCr. X. k. 578–579.

nunk azon Pálban és Gergelyben (*filii Ilya*), akiknek 1279-ben a szintén Kamarcában birtokos Germanus ispán „rokoni szeretetből” (*amore cognacionis*) adott vissza egy zálogos földet.¹⁵ 1269-ben egy további személy, Pribislaus fia Kozma tűnik fel Kamarcai előnévvel;¹⁶ Pribislaus talán azonos azzal az István fia Pribislaus-szal, aki 1246-ban Zdenc földért pereskedett,¹⁷ míg magát Kozmát Tolomerius fia Farkas és Belus fia István társaságában közösi tette ki a zágrábi püspök; bár az előbbiről nem sokat tudunk, az utóbbi azonos a Gorbonoki család őseivel, Belus bán utódával. A név alapján feltehető, hogy ugyanezen Pribislaus ispán volt az, akinek a Tibold nembeli Kozma fia Alexandert a vejeként (*gener*) említik 1269-ben,¹⁸ és a feltételezést erősíti, hogy 1324-ben az ugyancsak Kamarcán birtokos Blagonya fia Jakab fiai rokonuknak állították Tibold nembeli Mihalc fia Pált.¹⁹ Mindeme adatok, együtt a Kamarcai rokonság több tagjának kijáró ispáni címmel, valamint birtokaik kiterjedésével, elég világosan jelzik, hogy a 13. században Kamarcaiak, vagy legalább egy részük, a szlavóniai nemesség legelőkelőbb rétegéhez tartoztak. A rokonság körében használt nevek egy része vitán felül szláv hangzású, ami alapján bizonyosnak látszik, hogy nem betelepülő magyar vagy jövevény nemzetséggel van dolgunk.

A Kamarcai rokonság története sajnos a 14. század folyamán sem sokkal világosabb, mint korábban. A már említett Blagonya fiai: Jakab és Jako ispánok mellett²⁰ egy sor másik személy is viseli a Kamarcai nevet, akiknek azonosítása leküzdhetetlen nehézségekbe ütközik. 1366-ban például több mint húsz személyt sorolnak fel mint a rokonság tagjait, és a lista a jelek szerint távolról sem teljes.²¹ Mások mellett nem találjuk közöttük azt az András fia István mestert sem, akitől a jelek szerint a késő középkori Kamarcai Vitéz család lezármazott. István 1363-ban osztozott meg uterinus fivérével, Pasával, a birtokain.²² István apja talán azonos azzal a Farkas fia András ispánnal, aki közeli rokonságban állt Jakab fia Blagonya mesterrel.²³ 1363-ban Jakószerdahely, Ugrunovc

(Ugrunoucz), Plavnica (Plawnycha), Kernin (Kernyn), Kamarca és Pothna birtokokban bírt részekkel, amelyek később mind feltűnnek a Kamarcai család birtokában.²⁴ Istvánnak a jelek szerint három fia volt, Péter, László és Miklós, akiket 1377-ben Jakószerdahelyi Lukács fia László ugrunovci részének megszerzésétől tiltott.²⁵ 1398-ban Kamarcai István fia Pétert helyettes döntőbírónak jelölték a Blagaji István és Zrínyi Pál közötti vitában, bár megjegyzendő, hogy, ellentétben az első helyen megbízott arbiterekkel, a többi helyettes éppenséggel nem tartozott a helyi nemesség élvonalába.²⁶

1403-ban Pétert és két fiát, Andrást és Istvánt, hűtlenség bűnében marasztalták el, amiért Nápolyi Lászlóhoz csatlakoztak,²⁷ és ugyanez a sors várt rokonukra, Blagonya fia Jakóra, amiért János kalocsai érsek kíséretéhez csatlakozott.²⁸ Tudomásom szerint ekkor nevezik először Péter apját, Istvánt, Vitéznek, amely később a Kamarcaiak ezen ágának megkülönböztető nevévé vált. A család balszerencséje azonban távolról sem volt jóvátehető, minden bizonnyal a harmadik testvérnek, Péter fia Mihálynak²⁹ köszönhetően, aki még időben *dominus*-t váltott. Alighanem vele azonosítható ugyanis az a Vitéz Péter fia Mihály, aki 1406–1408 folyamán az Albeni család szolgálatában volt pölöskei és taticai várnagy; ebből pedig következik, hogy Mihály Eberhard püspök pártfogásának köszönhetően került ki sértetlenül a zavarokból.³¹ Talán ugyancsak az ő támogatásának volt köszönhető, hogy nem sokkal később a rokonság egy másik tagja bizalmi állásba került a királyi udvarban, igaz, egyházi vonalon: Jakószerdahelyi Bálint fia Dénes bácsi kanonok királyi speciális káplán lett.³² Mi több, egy másik Kamarcai, Vitéz Mihály fia³³ Vitéz Péter Megyericsei János nővérét vette feleségül,³⁴

²⁴ Ld. a 22. jegyzetben idézett oklevelet.

²⁵ CDCr. XV. k. 336.

²⁶ Zsigmondkori Oklevéltár I–II/2. (1387–1410) (Összeállította Mályusz Elemér.) Bp., 1951–1958., III–VII. k. (1411–1420) Mályusz Elemér kéziratát kiegészítette és szerk. Borsa Iván. Bp., 1993–2001., VIII–IX. k. (1421–1422) (Szerk. Borsa Iván–C. Tóth Norbert.) Bp., 2003–2004., X. k. (1423) (Szerk. C. Tóth Norbert.) Bp., 2007., XI. k. (1424) (Közveteszi Neumann Tibor, C. Tóth Norbert.) Bp., 2009. (a továbbiakban: ZsO) I. k. 5308.

²⁷ ZsO. II/1. k. 3657.

²⁸ DF 230834.

²⁹ 1431-ben még mindig folyt a per, amely a Kamarcai birtokok iktatásánál tett ellentmondás nyomán indult: Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára, Diplomatikai Levéltár (lásd 22. jegyzetet, a továbbiakban: DL) 103552.

³⁰ Povijesni spomenici Zagrebačke biskupije. Svezak V (1395–1420), VI (1421–1440) Skupio i priredio Andrija Lukinović. Zagreb, 1992–1994 (a továbbiakban: Lukinović) V. k. 315. Kamarcai István fia Péter fiai: Mihály, András és István („Petrum filium Stephani de [...] Kamarcha [...] ac Michaellem, Andream et Stephanum filios eiusdem”).

³¹ Engel Pál: Magyarország világi archontológiája 1301–1457. I–II. (Historia Könyvtár – Kronológiák, adattárak 5.) Bp., 1996. II. 259. Engel nem tekinti a Kamarcai Vitéz család tagjának.

³² ZsO. IX. k. 992. Hogy ő is a rokonsághoz tartozott, mutatja, hogy a királyi adomány kedvezményezettje Plavnicasantbenedeki János fia István. Az ő uterinus fivére volt Koreni Barnabás fia Mihály; 1462-ben Koreni Antal plavnicasantbenedeki részét bocsátotta zálogba (DF 231462), míg Koreni Tamás még 1521-ben is birtokolt Kamarcán (DF 277175/31–32. 061–063. Tekintve, hogy a protokollum paginációja igen nehezen követhető, a fényképek számozását adom meg. Mivel a forrás hozzáférhető az interneten, utóbbi teszi lehetővé a leggyorsabb visszakeresést.).

³³ DL 103558.

³⁴ Lukinović VI. k. 368.

¹⁵ CDCr. VI. k. 313–314.

¹⁶ CDCr. V. k. 487.

¹⁷ CDCr. IV. k. 303.: „de quadam terra de Zdenc”.

¹⁸ CDCr. V. k. 485–486. Regesztáját ld. *Zsoldos Attila*: Az Árpád-házi hercegek, hercegnők és a királynéok okleveleinek kritikai jegyzéke. (A Magyar Országos Levéltár Kiadványai II. Forráskiadványok 45.) Bp., 2008. 32. sz.

¹⁹ AOkt. VIII. k. 265.

²⁰ CDCr. VIII. k. 424–426.

²¹ CDCr. XIII. k. 552–561. Tekintettel arra, hogy a Kamarcaiakon kívül egyetlen más előkelő rokonság sem fordul elő Szlavóniában, amely akár csak megközelítően ilyen népes lenne, miközben tagjait ugyanarról a településről nevezik, a jelenség mindenképpen valamilyen magyarázatot igényel. Mivel semmi nyoma nincs annak, hogy a nemzetség bármilyen módon kötődött volna a várszervezethez, a legvalószínűbb megoldásnak a magyar hódítást megelőző helyi társadalmi szervezet továbbélése tűnik, jóllehet erre közvetlen bizonyíték nincs és valószínűleg soha nem is lesz.

²² *Borsa Iván*: A Somogy Megyei Levéltár Mohács előtti oklevelei. In: *Somogy Megye Múltjából* (Levéltári évkönyv, 14.) (Szerk. Kanyar József.) Kaposvár, 1983. 14–15. Minden bizonnyal ezen Pasa emlékét őrizte meg a Körös megyei Pasinc falu, amely a késő középkorban ugyancsak a Kamarcai család birtokában tűnik fel: Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára, Diplomatikai Fényképgyűjtemény (internetes elérhetősége: <http://mol.arcanum.hu/dld/>). A Középkori Magyarország Levéltári Forrásainak Adatbázisa, [DL-DF 5.1] 2010. [a továbbiakban: DF] 255587.

²³ AOkt. XV. k. 133.

aki, mint arról alább még szó lesz, az 1430-as években maga is bejutott az udvarba. Meglehet, ebben már Vitéz Péter fia István pályafutása is szerepet játszott; ő először mint Marcali Dénes szlavón bán adószedője tűnik fel,³⁵ majd a fivérével, Andrással együtt a zágrábi püspök szolgálatába szegődött.³⁶ 1423-ban aztán a régi-új bán, Cillei Herman, egyik vicebánjának tette meg, és e hivatalt – talán némi megszakítással – 1427 elejéig töltötte be.³⁷ A harmadik fivér, András, 1427-ben olyan személyek társaságában vett részt a Zágráb városa és a helyi káptalan közötti viszály elsimításában, mint a knini püspök, Kasztellánfi Péter, Raveni Mihály mester és Szomszédvári Tóth János.³⁸ Három évvel korábban Vitéz András és István Fánics Bertalannal és Dombai Györggyel együtt szerepelt döntőbíróként.³⁹ Az apjuk, Péter, ugyancsak befolyásos tagja maradt a helyi nemesi társadalomnak: ő 1417-ben Rohfi Jánossal és Szencsei Jánossal együtt vett részt arbitrációban,⁴⁰ és valószínű, hogy elkísérte Zsigmondot Konstanzba.⁴¹ Mindebből világosan kitűnik, hogy a 15. század második és harmadik évtizedében a Kamarcai rokonság Vitéz ága a megyei nemesség élvonalába tartozott, befolyásos támogatókkal és udvari kapcsolatokkal rendelkezett, vagyis, más lázadókhhoz hasonlóan, sikerült elfelejtenie a botlás emlékét.

Bár a forrásaink száma jelentősen megnő a 15. század folyamán, az egyes személyek pályafutásának mégoly vázlatos rekonstrukcióját jelentősen megnehezíti, hogy egyszerre több, azonos nevet viselő Kamarcai is felbukkan.⁴² Így a 15. század közepén egyszerre van két Jánosunk, két Andrásunk és két Lászlónk, mindannyian a Kamarcai/Vitéz rokonság tagjai, de különbséget csak akkor tudunk tenni köztük, ha az apjuk nevét is megtaláljuk a forrásban, márpedig általában nem ez a helyzet; éppen ellenkezőleg, leggyakrabban egyszerűen Vitéz, ill Vitézfű (*filius Wytez*) alakban tűnnek elénk. A problémát tovább bonyolítja, hogy, mint látni fogjuk, a család tagjai a legkülönbözőbb nevek alatt bukkannak fel,⁴³ ami a középkornak eme késői szakaszában már egyáltalán nem mondható általánosnak, és más szlavóniai családok esetében sem jellemző.

Annyi bizonyosnak látszik, hogy az a Kamarcai Vitéz László, aki 1466 augusztusában a szlavóniai nemesség képviselői között szerepelt,⁴⁴ két évvel később pedig azon négy *probi viri* közé választották, akiknek aztán joguk volt kijelölni a püspöki tizedszedőket kísérő nemesi küldötteket,⁴⁵ István vicebán fia volt. Fennmaradt tőle egy saját pecsétje alatt ki-

állított oklevél 1461-ből,⁴⁶ és legalább alkalmasint megillette a vitézlő cím.⁴⁷ Ezen kívül semmit nem tudunk róla, azt sem, hogy maradtak-e utódai. Ennél nagyobb baj, hogy nem tudjuk apához kötni a rokonság talán legnevezetesebb tagját, az általában ifjabb Vitéz János néven emlegetett váradi prépostot, majd szerémi és veszprémi püspököt.⁴⁸ 1453-ban szerepel egy András fia János,⁴⁹ 1465-ben Péter fia János,⁵⁰ de eldönthetetlen, melyikükben kell keresnünk a későbbi püspököt; ha az utóbbiban, akkor édesanyja, mint láttuk, Megyericsei lány volt. Hogy ő a Kamarcai Vitéz családhoz tartozott, bizonyossá teszi egy 1475. évi oklevél, amely szerint ekkor Forster György szentgyörgyvári várnagy éppen Kamarcai Vitéz János mester váradi prépost felbújtására küldte familiárisait, köztük Vitéz Tamást, Jánost és Andrást, Garignica birtokra.⁵¹ Ugyancsak a Kamarcai Vitéz család tagja volt egy másik egyházi ember, Vitéz Péter fia Mihály, aki Jánoshoz hasonlóan Itáliában tanult és zágrábi prépostként halt meg 1499-ben.⁵² Amennyiben János püspök azonos az 1465-ben előforduló Péter fia Jánossal, akkor elképzelhető, hogy ő és Mihály testvérek voltak.⁵³ Egy másik, viszonylag jelentős értelmiségi pályát befutó családtag volt Kamarcai László fia Miklós. Őt ugyan soha nem nevezik Vitéznek, de kétségtelen, hogy a minket érdeklő Kamarcai rokonsághoz tartozott.⁵⁴ Mivel az apai nagyapját ugyancsak Miklósnak hívták, az apja bizonyosan nem azonos István vicebán fiával; Miklósnak volt egy Mihály nevű testvére, így elképzelhető, hogy az 1411-ben Ders Márton familiárisaként említett Mihály fia Miklós volt a nagyapjuk.⁵⁵ 1464 és 1481 között gyakran szerepel mint a királyi kúria nótáriusa, 1478-ban pedig a tekintélyes és komoly karriert befutott nádori ítélmester, Korotnai János helyetteseként (*vicessgerens*)

⁴⁶ *Mályusz Elemér*: A szlavóniai és horvátországi középkori pálos kolostorok oklevelei. *Levéltári Közlemények*, 3 (1925), 5 (1927), 6 (1928), 7 (1929), 8 (1930), 9 (1931), 10 (1932), 11 (1933), 12 (1934), 13 (1935) (a továbbiakban: *Levéltári Közlemények*) 6. 143.

⁴⁷ DL 34896.

⁴⁸ Pályafutását *Fraknoi Vilmos* foglalta össze: Mátyás király magyar diplomatai. Ifjabb Vitéz János. *Századok*, 33 (1899) 291–309. Újabbban I. *Sonnevend G.*: i. m. 121–182. (Mindkettőben az idősebb Vitéz unokaöccsének, vagyis a fivére fiának tartják.)

⁴⁹ *Levéltári Közlemények*, 12 (1934) 111.

⁵⁰ DF 255587.

⁵¹ DL 103765: „de consilio et voluntate honorabilis magistri Johannis Wythez de Kamarcza prepositi Waradiensis”

⁵² *Köblös J.*: i. m. 377. 2. j.

⁵³ Őket kettőjüket János pécsi püspök, vagyis Janus Pannonius testvéreinek tekinti *Hrvoje Petrić* [Was Janus Pannonius (1434–1472) actually born in Komarnica, Podravina? *Podravina*, 1. k. (2002) 1. 75–82.], és ez alapján javasolja, hogy a költőt ezentúl Vitéz néven kellene emlegetni. A feltételezés annyira gyöngye lábakon áll, hogy nem érdemes sok szót vesztegetni rá. Legyen elég annyit megjegyezni, hogy Janus Mihály nevű bátyja már 1458 előtt meghalt. Volt ugyanakkor egy ugyancsak Mihály nevű unokatestvére, Péter fia, akinek anyját szintén Borbálanak hívták, de hogy ez a Borbála nem lehet azonos Janus anyjával, világosan mutatja, hogy ő még 1481-ben is élt, míg a költő anyja már 1463-ban meghalt. Mi több, Csezmicsei Péter mindkét fiáról tudjuk, hogy világiak maradtak. Vö. *Lakatos B.*: i. m. 184–189.

⁵⁴ 1487-ben nála van a zágrábi káptalan által kiadott, Jakószerdahely, Pothna, Kernin, Plavnica és Kamarcza nevű birtokokra részeire vonatkozó osztálylevél. *Mwysnyamelleky*, valamint *Cherneczmelley* és Szentmargit Körös megyei birtokokon is szerzett részeket. DL 34311.

⁵⁵ Mihály fia Miklóst 1411-ben említik Ders Márton familiárisaként. ZsO. III. k. 1083.

³⁵ ZsO. VII. k. 2275., 2401–2402.

³⁶ ZsO. VIII. k. 1135.

³⁷ *Engel P.*: i. m. I. k. 20.

³⁸ Lukinović VI. k. 460–461.

³⁹ ZsO. XI. k. 564.

⁴⁰ ZsO. VI. k. 664., 803.

⁴¹ ZsO. V. k. 95.

⁴² Természetesen nem minden, Kamarcai nevet viselő nemes tartozott a rokonság Vitéz ágához, de jól láthatóan ugyanazon birtokokban voltak részeik, így célszerű együtt tárgyalni őket.

⁴³ Kamarcai, Nova-, Kernin-, ill. Plavnicaszentmártoni, (Jakó)szedahelyi, Kernini, Mindszenti.

⁴⁴ DF 252046.

⁴⁵ DF 252047.

említik.⁵⁶ Ugyancsak feltűnik mint királyi ember és speciális kiküldött Szlavóniában,⁵⁷ és arbitrációkban is résztvett.⁵⁸ 1474 májusában őt is felsorolták a szlavóniai nemesség képviselői között.⁵⁹ 1487-ben az országbíró, Bátor István társaságában találjuk, akkor éppen Erdélyben.⁶⁰

Ami a család többi tagját illeti, a 15. század második felében Vitéz András, Tamás és János tűnik leggyakrabban a szemünk elé, általában mint familiárisok vagy szomszédok. András és Tamás bizonyosan testvérek voltak,⁶¹ de nem tudjuk, ki volt az apjuk; hármukat együtt csak mint Vitéz-fiakat emlegetik, például a szlavóniai nemesség képviselőinek 1478. évi oklevelében.⁶² 1469-ben Novaszentmártoni Vitéz András tűnik fel a szlavóniai nemesség törökök elleni mozgósítása kapcsán,⁶³ míg 1476-ban ugyancsak Novaszentmártoni Vitéz Jánost és Tamást Forster György szentgyörgyvári várnagy familiárisai között említik,⁶⁴ később a jelek szerint mindketten közvetlenül az Ernuszt család szolgálatába álltak, ahogyan távoli rokonuk, Kamarcai János is.⁶⁵ Nagyon valószínű, hogy Tamással azonos az a Vitéz Tamás, aki tőli (Twl) előnévvel tűnik fel 1453-ban, amikor Somogy megyei birtokokat vesz zálogba; rá alább még visszatérünk.⁶⁶ 1481-ben Kamarcai Lászlót említik királyi emberként,⁶⁷ és ugyanebben az évben a zágrábi közgyűlésen Kernini Vitéz János felesége mellett, akit a mindszei plébános szeretőjeként levelesítettek, egy bizonyos Tulovai László is rákerült a bűnelkövetők listájára emberölésért.⁶⁸ Nem tudni, hogy ő azonos-e a fenti Kamarcai Lászlóval, de azt tudjuk, hogy Tulován Kamarcai Jánosnak kastélya állt 1490-ben, amelyet egy az Ernuszt fivérek által a Szerdahelyiek kárára elkövetett hatalmaskodás kapcsán említenek.⁶⁹ Elképzelhető, hogy ez a János azonos azzal a Kamarcai János mesterrel, aki 1489-ben mint a királyi kúria nótáriusa tűnik fel,⁷⁰ majd többször említik a báni székről kiküldött speciális megbízottként.⁷¹ Mindenesetre 1480-ban és 1481-ben néhány báni oklevél, amelyeket a zágrábi ispán pecsétjével erősítettek meg, Tulován kelt, és ezek vagy János mesterhez, vagy a fenti Kamarcai Miklós mesterhez köthetők.⁷² A Mindszentinek is nevezett János Veronika nevű leánya (vagy valamelyik Jánosé, ha a kettő mégsem azonos) egy tekintélyes Vas megyei nemes, Asszonyfalvi Ostfi Ferenc soproni alispán felesége lett, akit 1506-ban II. Ulászló ugyanazon megye ispánjává nevezett ki.⁷³ E kapcsolat első látásra meglepőnek tűnhet, de nem az: az Osló nem ugyanis az Árpád-kor óta birtokolt Körös megyében, mégpedig úgy tűnik, hogy legalább a herbortyai Ostok és az asszonyfalvi Ostfiak osztatlanul.⁷⁴ Ostfi Ferenc így részt szerzett magának Kerninben,⁷⁵ bár kénytelen volt pereskedni érte Ernuszt Jánossal és Kerhen Mihállal; az utóbbi azután foglalta el a Kamarcai birtokok egy részét, hogy feleségül vette Vitéz János özvegyét.

Vitéz János fia, Veronika fivére volt Vitéz Mihály, aki egyházi pályára lépett és 1502-ben már veszprémi kanonok és (budai) főesperes volt.⁷⁶ 1504-ben ezer forintért elzalogosította a Kamarcai birtokokban lévő valamennyi részét a nővéreinek és férjének.⁷⁷ Általában azt gondolják, hogy az ifjabb Vitéz János unokaöccse volt, ami nagyon valószínű;⁷⁸ mindenesetre egyházi pályafutása sokáig követte az ifjabb Vitézét, amennyiben először ő is váradi kanonok volt, majd – nyilván rokonát követve – átkerült Veszprémbe. Budai főesperes, 1512-ben már esztergomi prépost, majd Bakócz érsek kíséretében Rómában, közben évekig magyar gyóntató a római Kúriában. Hazatérve ismét Bakócz érsek szolgálatában találjuk, majd legkésőbb 1524-ben már fehérvári prépost.⁷⁹

1502-ben azok között, akiknek nevében Vitéz Mihály prépost tiltakozott, megtaláljuk Vitéz Péter fia Garázda Videt, a *frater*-ét, aki a századforduló körüli években a család legtekintélyesebb világi tagja volt. 1465-ben két Péter is szerepel egy oklevélben, de az ő fiaikat Jánosnak és Andrásnak hívták;⁸⁰ Vid persze akár ezt követően is születhetett, de Garázda melléknévére, amelyet csak ő, illetve a fia használtak, akkor sincs magyarázat. Erre a kérdésre alább még visszatérünk. Az mindenesetre figyelemre méltó, hogy 1495-ben a Kamarcai

⁵⁶ Bónis György: A jogtudó értelmiség a Mohács előtti Magyarországon. Bp., 1971. 296. (16. j.)

⁵⁷ DL 103789. (1476), DL 103834. (1479).

⁵⁸ Levéltári Közlemények 13 (1935) 238. (1473); DL 100851. (1475).

⁵⁹ DF 252056.

⁶⁰ Bors I.: i. m. 69.

⁶¹ DF 276827. (1475): „Andrea Wythezfy, Thoma fratre eiusdem, Johanne Wythezfy de Kernyn alias de dicta Jakozerdahel”

⁶² DF 252069: „Andreas et Thomas filii Witez de Kamarcza”

⁶³ DL 17204: „Andreas Vitez de Novazenthmarthon unacum suis peditibus et equitibus”

⁶⁴ DL 103785., DL 103786.

⁶⁵ DF 262134. 1488-ban még mindig az Ernuszt család szolgálatában áll: DF 262151. Novaszentmárton biztosan azonos az 1431-ben említett Kerninszentmártonnal (DL 103552), és ugyanez a birtok tűnik fel mint Plavnicaszentmárton 1524-ben (DF 277175/137–140. 273–275.).

⁶⁶ DL 98000.

⁶⁷ DL 34311.

⁶⁸ Tringli István: Az 1481. évi szlavóniai közgyűlés. In: Tanulmányok Borsa Iván tiszteletére. (Szerk. Csukovits Enikő.) Bp., 1998. 315–316.

⁶⁹ Komjáthy Miklós: A somogyi konvent II. Ulászló-kori oklevelei az Országos Levéltárban. 1. közzemély. Somogy Megye Múltjából (Levéltári évkönyv, 4.) (Szerk. Kanyar József.) Kaposvár, 1973. 51–52. 8. sz.

⁷⁰ A Justh család levéltára 1274–1525. (Közéletesi Borsa Iván.) Bp., 1991. 370. sz.

⁷¹ DL 68716. (1493), DF 231904. (1495).

⁷² DF 274999, DF 275078.

⁷³ DL 86434.

⁷⁴ Karácsonyi J.: i. m. 863.; Sopron vármegye története. Oklevéltár II. k. 1412–1653. (Szerk. Nagy Imre.) Sopron, 1891. 389–391.

⁷⁵ Josip Adamček–Ivan Kampuš: Popisi i obračuni poreza u Hrvatskoj u XV i XVI stoljeću. Zagreb, 1976. 28.

⁷⁶ DL 86427. Az oklevél sérült, így Mihály pontos címét nem lehet kiolvasni, de rekonstruálható a következő jegyzetben idézett oklevélből.

⁷⁷ DL 46668. Az oklevélben mint Wythez de Kamaria szerepel, ami nyilvánvaló tévedés. Volt ugyan Körös megyében egy Kamarjai Vitéz család is, ennek azonban semmi köze nem volt a Kamarcaiakhoz. Az elírás oka minden bizonnyal a két név rendkívüli hasonlósága volt.

⁷⁸ Egy alkalommal Vitéz Veronika férjét, Ostfi Ferencet a *sororius*-ának nevezi: DL 46357.

⁷⁹ Pályafutására l. Köblös J.: i. m. 376–377. (Ő a Zrednai családhoz köti.) Lakatos Bálint: Kálnai Imre főesperesi és királyi titkári kinevezése (1523–1525). Adalékok a pápaság magyar személyi politikájához Mohács előtt. Századok, 144 (2010) 415. és 23. j. Mind ifjabb Vitéz János, mind Vitéz Mihály Itáliában tanult, ismert humanista volt, ezirányú tevékenységük ismertetése azonban nem tartozik jelen tanulmány keretei közé.

⁸⁰ DF 255587.

birtokok legnagyobb részét Garázda Vid kezén írták össze.⁸¹ Ráadásul nemcsak a családi vagyon oroszlánrészét szerezte meg ekkorra valamilyen módon, hanem, miután feleségül vette a tekintélyes Győr nembeli nemes, Kéméndi János leányát, legalább tíz Baranya megyei faluban is részt szerzett magának.⁸² Ezzel a birtokvagyonnal már egész biztosan a megyei nemesség élvonalába tartozott.

1495-ben már Ernuszt Zsigmond pécsi püspök vezető familiárisai közé tartozott.⁸³ Minden bizonnyal a püspök átmeneti kegyvesztése után csatlakozott Corvin János herceghez, akinek rakonoki várnagya volt 1498-ban.⁸⁴ 1502-ben még mindig hercegi szolgálatban lehetett, mert ekkor kétszáz lovas élén szállt meg Lukács zágrábi püspök birtokain.⁸⁵ 1506 elején Both András és Horváth Márk bánok egyik szlavón vicebánjuknak nevezték ki, és szolgálatának néhány hónappal később bekövetkezett halála vetett véget.⁸⁶ Viszonylag fiatalon halt meg, vagy, ami ugyancsak elképzelhető, később nősült (esetleg másodszor), mert fia ekkor mindössze nyolc esztendő volt, és négy lányának mindegyike ennél fiatalabb.⁸⁷ Kamarcai Vitéz Ákost, bár semmiféle hivataláról nem tudunk, ugyancsak vitézlőnek címezték alkalomadtán,⁸⁸ és házassága mutatja, hogy örökölte apja tekintélyét: Kerecsényi György zágrábi püspöki *vicarius* lányát vette feleségül és így sógorságba került Kerecsényi Pál szlavón vicebánnal.⁸⁹ 1526-ban legalább hét faluban bírt részekkel és Podbrezje településen állt nemesi udvarháza.⁹⁰ Ákosnak volt egy Ferenc nevű fia, valamint egy Krisztina nevű leánya, akikről a nevükön kívül semmit nem tudunk. Ákos egyik lánytestvére, Erzsébet, a Somogy megyei Debréki Huszár Kálmán felesége lett.⁹¹

Természetesen a rokonság más tagjai sem tűntek el Körös megyéből a századfordulóra, de róluk – ha lehet – még kevesebbet tudunk. Kamarcai Vitéz János, András és Miklós néha feltűnnek a forrásokban, de semmi érdemlegeset nem tudunk meg róluk;⁹² 1498 előtt Andrást egyházi fenytetésnek vetették alá a mindszeri plébános kezdeményezésére.⁹³ 1513-ban Vitézfi Jánost említik Lajos és Dávid nevű fiaival, valamint néhány Vitézfi Miklós fiát, Gáspárt.⁹⁴ 1513-ban ő, valamint Vi-

téz György és két Vitéz László birtokolta a Kamarcai birtokok többségét, ezúttal Mindszent néven.⁹⁵ Kamarcai Mihály, aki 1493-ban mint Ernuszt János és Zsigmond familiárisa bukkan fel, azonos lehet Miklós mester azonos nevű fivérével, de azután ő is szem elől vész.⁹⁶ Ugyanez vonatkozik Tulovai Ferencre, aki egy 1493-ban tartott vizsgálat alkalmából kerül elő, és a neve alapján egész biztosan a Kamarcai rokonsághoz tartozott.⁹⁷ Egy bizonyos Vitéz Miklós Egervári László bán kíséretében volt Budán 1492 márciusában, bár nem tartozott azok közé, akik a horvát-szlavón rendek oklevelét megpecsételték.⁹⁸

Az 1520-as években Kamarcai Garázda Ákos mellett Kamarcai László fiaival, Jánossal, Miklóssal és Mártonnal találkozunk a forrásokban.⁹⁹ Miklósnak, akit alkalmasint *egregius*-nak címezik, Kamarcán volt nemesi udvarháza 1524-ben.¹⁰⁰ Vagy az ő apja, vagy egy másik, „Kyzelicza” néven ismert Kamarcai László¹⁰¹ 1523-ban az Ernusztok várnagya volt Szentgyörgyvárban.¹⁰² László fia János egyházi pályára lépett,¹⁰³ és (talán már Mohács után) Simon zágrábi püspök káplánja lett.¹⁰⁴ 1527-ben Alsó- és Felsőkamarcán, Zdelján és Tulován bírt részeket, amelyeket akkor a saját fivérének, Miklósnak zálogosított el.¹⁰⁵ A család esetleges Mohács utáni pályafutásáról nincsenek információim.

Megyericsei

A Megyericsei család vagyonát egy korabeli „jogtudó”, Mihály fia György alapította. Az ismeretlen származású György István szlavón herceg ítélőmestere volt a 14. század ötvenes éveiben, emellett orbázi ispán és várnagy is volt egy ideig.¹⁰⁶ Ő szerezte a Körös megye középső részén fekvő megyericsei uradalmat.¹⁰⁷ György kétszer nősült, első felesége Katalin,

⁸¹ Popisi 13., Nowazenthmarthon név alatt.

⁸² DF 260410: „generum generose domine relicte Johannis Kemendi”; DF 260155: a neve Zsuzsanna, itt a birtokok is fel vannak sorolva. A család leszármazására l. Engel Pál: Magyar Középkori Adattár. Középkori magyar genealógia. CD-ROM, Arcanum Digitéka. Győr nem 1. Óvári ág 1. tábla.

⁸³ DF 260410: „egregium dominum Vitalem Garazda de Kamarcza [...] familiarem eiusdem domini nostri (sc. episcopi) speciale”, aki „in continuis serviciis ipsius domini nostri occupari debet”.

⁸⁴ DF 232986.

⁸⁵ DF 252223.

⁸⁶ DF 252241 (Kamarcai Vitéz); DL 37783 (Kernini Garázda); DL 36052. (Kamarcai Garázda). Figyelemre méltó, hogy három oklevélben három különböző néven szerepel.

⁸⁷ DL 104160.

⁸⁸ Pl. DL 33909.

⁸⁹ DF 277175/25–26., 049.

⁹⁰ DF 277175/298–300., 595–597.

⁹¹ DF 277175/137–140., 273–275. 1522-ben Debréki Huszár István a Bátori család szolgálatában áll: DL 25647.

⁹² DF 233293; DL 33899.

⁹³ DL 86422.

⁹⁴ DL 47056.

⁹⁵ Popisi 66.

⁹⁶ DF 255915.

⁹⁷ „Franciscus nobilis de Thulowa”: DF 233293.

⁹⁸ DL 38645. Ugyanazon a listán alább feltűnik egy Kamarcai is, a két személy talán azonos.

⁹⁹ DF 277175/31–32., 061: „Ladislaus de Kamarcza ac Johannes, Nicolaus et Martinus filii eiusdem”.

¹⁰⁰ DL 23932.

¹⁰¹ DF 232673: „nobiles Ladislaum Kyzelicza de Kamarcza et Joseph filium suum”.

¹⁰² DF 232656.

¹⁰³ DF 277175/294–95., 587. (1526): presbiter

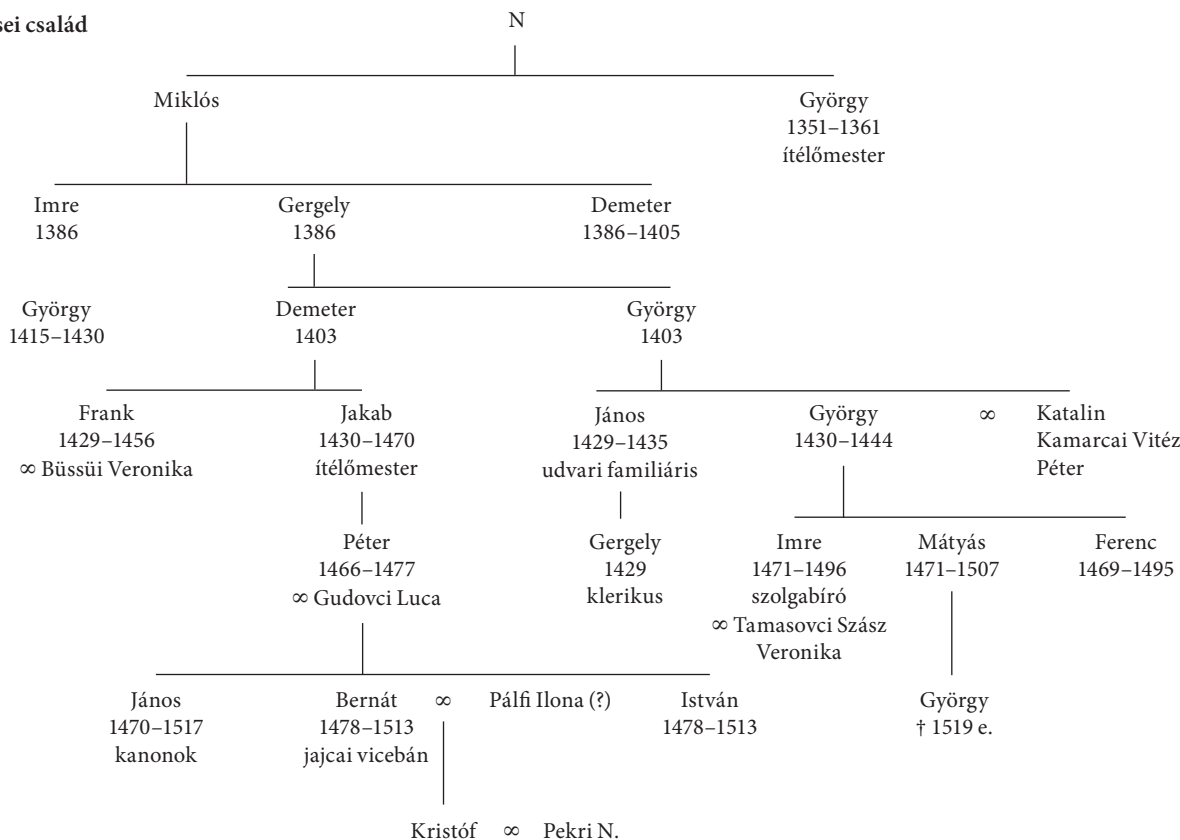
¹⁰⁴ DF 277175/333., 667.: „Honorabilis et nobilis dominus Johannes de Kamarcza capellanus reverendissimi domini Simonis episcopi ecclesie Zagrabienensis”

¹⁰⁵ Uo.

¹⁰⁶ György mesterre l. Bónis Gy.: i. m. 80–81. Újabbban l. B. Halász Éva: Szlavón hercegi és báni ítélőmesterek a XIV. században. In: Acta Universitatis Szegediensis. Acta Historica. Tomus CXXX. Szeged, 2009. 72–73., aki, másokhoz hasonlóan, keveri Megyericsét és Vasmegyericset, amire alább még visszatérünk. Megjegyzendő, hogy miután utóbbi szerző leszögezi, hogy György mester a Körös megyei „Megyericse vagy Vasmegyericse faluból (!) származott” (uo. 72. o.), egy oldallal később megállapítja, hogy „a nevéadó Megyericse birtokot is ő szerezte családjának”. A két állítást aligha lehet összebékíteni.

¹⁰⁷ „condam magister Georgius litteratus [...] dictam possessionem Megyurechye propriis suis laboribus aquisivisse dinoscitur” – CDCr. XVII. k. 8. Idézi B. Halász É.: i. m. 73.

Megyericsei család

a Majos rokonságához tartozó Majos fia Mihály leánya (Mihály testvérétől, Sándortól származtak a Gereciek),¹⁰⁸ a második az ismeretlen családból származó Erzsébet, de fiú utóda egyikőtől sem maradt, csupán három, lánya, Jakoba, Klára és Anna. Következésképpen birtokai Miklós nevű rokonára, minden bizonnyal a fivérére szálltak. Miklós fiairól, Imréről, Gergelyről és Demeterről szinte semmit nem tudunk; 1403-ban azonban az utóbbi Gergely fiait, Demetert és Györgyöt a Kamarcai Vitézekhez hasonlóan, birtokvesztésre ítélték, amiért korábban Bebek Imre vránai perjelhez csatlakozva hűtlenségbe estek; megyericsei uradalmukat a rajta álló kastéllyal együtt a Besenyőknek adományozta Zsigmond.¹⁰⁹ Az

¹⁰⁸ Természetesen semmi köze nem volt a Hontpázmány nemhez, mint *B. Halász É.*: i. m. 72., *Karácsonyi János* (Az első Lónyaiak. Családtörténeti tanulmány. Nagyvárad, 1904.) alapján, állítja (id. h. 73. 20. j.). Vö. CDCr. XII. k. 408. sz.

¹⁰⁹ ZsO. II. k. 2686. Fontos megjegyezni, hogy az itt említett kastély biztosan nem azonos a vasmegyericsei kastéllyal, amelyet a 15. század közepe előtt nem emlegetnek; a kettőt egynek veszi *Csánki D.*: i. m. 40. és öt követve *Engel Pál.*: i. m. I. k. 455., legújabbban pedig *B. Halász É.*: i. m. 72. A birtok, amelyen Vasmegyericse épült, eredetileg a Tétény nembeli Pekriek földje volt, tőlük került a Marótiak kezére, akik minden bizonnyal a kastélyt építették. 1330-ban még Szentgyörgyként emlegetik (DL 99922 [1330]: Azyagh, Pukur et Zengurgh), nyilván plébániája után, amely Szent György tiszteletére volt szentelve (*Csánki D.*: i. m. 79.). Ugyanakkor, mint látni fogjuk, Megyericsén bizonyosan állt egy kastély a 15. század folyamán, Demeter leszármazottainak birtokában, amely azonos azzal, amelyet 1403-ban említenek. Az utóbbi Megyericse temploma Szűz Mária tiszteletére volt szentelve (*Csánki D.*: i. m. 85.). Egyébként a Megyericsei család birtokáról, amelyen a kastély

ítélet és az adomány is papíron maradt azonban, legalábbis nincs nyoma, hogy a Megyericseiek tényleg elvesztették volna névadó birtokukat. 1405-ban Demeter tűnik fel királyi emberként, 1415 és 1430 között pedig Imre fia Györgyről vannak szórványos adataink.¹¹⁰

A relatív ismeretlenségéből Demeter és György fiainak sikerült kiemelkedniük. Az ő pontos elkülönítésük nem könnyű, különösen azért, mert két Demeter és két György is volt a családban. A feltehető életkorok alapján úgy tűnik, hogy az 1403-ban említett Gergely két fiától származtak le a késő középkorban aktív Megyericseiek.¹¹¹ György fia János, akinek mester címe magasabb tanulmányokról árulkodik, 1429-ben

állt, világosan megmondják 1386-ban, hogy „penes fluvium de Mosyna in vicinitate filiorum Jacobi de Palichna et filiorum Endrey de Mosyna” feküdt, ami kizárja azonosítását a megye déli részén, a Peker folyó vidékén található Vasmegyericsével.

¹¹⁰ ZsO. V. k. 925., 2004., 2297.; ZsO. VII. k. 754., 915., 1140.; ZsO. IX. k. 504. A jelek szerint ugyancsak királyi ember volt 1424-ben (ZsO. XI. k. 1049.). DL 12000.

¹¹¹ 1433-ban Rómában beadott kérvényében Megyericsei János az anyján, Zsuzsannán kívül három *frater*-ét, Györgyöt, Frankot és Jakabot, valamint két *soror*-ját, Katalint és Margitot sorolta föl (Lukinović VI. k. 368.). 1430-ban György, János, Katalin (Katók) és Margit mint Megyericsei György és Zsuzsanna gyermekei szerepelnek, Jakab és Frank viszont nem, holott már biztosan felnőttek voltak, amiből következik, hogy nem voltak testvérek (DL 102051). Ezt bizonyossá teszi, hogy az utóbbi kettőről tudjuk, hogy az apjukat Demeternek hívták (DL 103539). A legvalószínűbbnek az tűnik tehát, hogy két fiútestvértől leszármazott unokatestvérek voltak.

még csak a titkos kancellária jegyzője,¹¹² egy évvel később azonban már udvari familiáris.¹¹³ Hogy miképpen került az udvarba és ott hogyan lépett előre, csak találgatni tudjuk. Láttuk, hogy János rokonságba került a Kamarcai Vitézekkel, akik közül Vitéz István Cillei Herman vezető familiárisa volt, márpedig a király apósának aligha okozott gondot bejuttatni vicebányának rokonát az udvarba. De elképzelhető más út is: János unokafivére, Megyericsei Frank, Bocskai Vid zágrábi kanonok nővérét vette feleségül, akinek mostohafivére, Bocskai Miklós, az 1420-as években maga is az udvarban szolgált. Bárhogyan történt is, az a kevés, amit Megyericsei János udvari szolgálatáról tudunk, jelentős befolyásáról árulkodik,¹¹⁴ és nagyon valószínű, hogy további pályafutásának csak (korai?) halála vetett véget. János fivérééről, Györgyről, semmit nem tudunk; a fia, ugyancsak György, 1430-ban Szerecsen Miklós és Török Józsa birtokaiból akart részt szerezni magának, talán rokonság címén, de a jelek szerint sikertelenül.¹¹⁵ Demeter fiai közül az egyik, Jakab, izdenci várnagy volt Meggyesi Simon szolgálatában,¹¹⁶ míg a másik, a már említett Frank, többször tűnik fel kijelölt ügyvédként,¹¹⁷ 1428 januárjában pedig János zágrábi püspök tanúi között találjuk Dombroán.¹¹⁸ A szlavóniai nemesség gyűlésén, amelyet Tallóci Matkó bán vezetésével tartottak 1439-ben, Frankot, Jakabot és Györgyöt is felsorolták, sőt, Frank egyike volt azon négy személynek, akiket az elfogadott dekrétumok végrehajtásával bízott meg a bán.¹¹⁹ 1439 októberében kijelölt királyi emberekként tűnnek fel Tallóci Matkó iktatásánál a szentgyörgyvári uradalomba.¹²⁰ 1444 áprilisában pedig Györgyöt sorolják fel a budai országgyűlés résztvevői között.¹²¹

Bizonyos jelek arra utalnak, hogy az Albert király halálát követő polgárháborúban, és különösen 1445 után a család, vagy legalábbis egyes tagjai, ismét nehézségekkel néztek szembe. Megyericsei Frank a Tallóci fivérek közvetlen környezetéhez tartozott,¹²² ami határozott hátránynak számított az-

után, hogy a Cillei grófok átvették a hatalmat Szlavóniában. Erre utal, hogy Frank rábírt a feleségét, (Bocskai) Veronikát, hogy vesse zálogba Tolna és Somogy megyei birtokait Tamási Henriknek; az így szerzett pénzből Frank négyszáz forintot költött meyericsei kastélyának és tartozékainak védelmére, s cserében a feleségének kötötte le a családi birtokok öt megillető részét.¹²³ Később, úgy tűnik, jobb megoldást talált, mert a fivérével, Jakabbal együtt Vitovec János vicebán és zsoldoskapitány szolgálatába állt.¹²⁴ 1452-ben Frank és Jakab is tagja volt a Pál argesi-i püspök és Dombai Miklós vezette döntőbírósnak, amely a jelentős ludbregi uradalom ügyében volt hivatva dönteni.¹²⁵ Még ugyanebben az évben Jakabot mint a körösi szék ítélmesterét említik,¹²⁶ ami megmagyarázza, miért kelt néhány báni oklevél Megyericsén.¹²⁷ 1456-ban Frank fontos szerepet játszott a zsoldosvezér korábbi szlavóniai foglalásainak legalizálásában.¹²⁸

Demeter fiai közül Frank a jelek szerint utód nélkül halt meg,¹²⁹ míg unokatestvére, János mester egyetlen ismert fia, Gergely, egyházi pályára lépett, bár sorsáról nem tudunk semmit.¹³⁰ Jakab fia, Péter¹³¹, legalább olyan előnyös házasságot kötött, mint Megyericsei Frank: Gudovci Péter zágrábi *vicarius* Luca nevű lányát vette feleségül. Házassága révén Péter sógorságba került Dombai Ferencsel, Miklós vicebán fiával. Nem meglepő tehát, hogy Péter 1470-ben Megyericsén készített végrendeletének végrehajtói maga Gudovci Péter és egy másik vicebán, Grebeni Hermanfi László voltak.¹³² Péter valamikor 1477. február 23. és 1478. március 30. között halt meg;¹³³ a fiai még kiskorúak voltak, ezért anyai nagyapjuk, Gudovci Péter gyámsága alá kerültek.¹³⁴

György fia György, fiai, Imre, Mátyás és Ferenc, bár alkalmasint kijárt nekik az *egregius* cím,¹³⁵ még szűkebb pátriájukban sem játszottak különösebb szerepet. Leginkább különböző iktatásoknál tűnnek fel szomszédként, így 1471-ben

¹¹² „magistri Paulus de Jarna vel Johannes de Megywrechy secrete cancellarie nostre maiestatis notarii”: DF 287914.

¹¹³ Engel P.: i. m. I. k. 505.

¹¹⁴ Lásd Berekszői Hagymás Lászlóhoz írott levelét: DL 48160.

¹¹⁵ DL 100475.

¹¹⁶ Engel P.: i. m. I. k. 332.

¹¹⁷ DL 103526., DL 103539. (utóbbiban Jakab és Frank együtt).

¹¹⁸ Lukinović VI. k. 246.

¹¹⁹ Iura regni Croatiae, Dalmatiae et Slavoniae. (Edidit Ioannes Kukuljević aliter Bassani de Sacchi.) Pars I–III. k. Zagrabiae 1861–1862. (a továbbiakban: Iura regni) II. k. 17–20.

¹²⁰ Teleki József gróf: Hunyadiak kora Magyarországon. X–XII. Okmánytár. Pest, 1853–1857. (a továbbiakban: Teleki: Hunyadiak) X. k. 63.

¹²¹ Decreta regni Hungariae. Gesetze und Verordnungen Ungarns 1301–1457. (Collectionem manuscriptam Francisci Döry ed. Georgius Bónis–Vera Bácskai.) Bp., 1976. 336.

¹²² Valamikor 1442 előtt Tallóci Petkó, akkor dalmát-horvát bán, Szobocsinai Erzsébetet Megyericse birtokra hívta, ahonnan aztán immár Megyericsei Demeter fia Frank társaságában kísért a császári káptalan elé, ott pedig maga Frank ruházta, Erzsébet asszony nevében, a szobocsinai uradalmat Petkó bánra és a fivéreire [„ipsa licet personaliter coram ipso capitulo astante non tamen suo ore proprio sed Franko filius Demetrii de Megywrechy predicta voce sua coram ipso capitulo taliter dixisset quod ipsa coram ipso capitulo personaliter astante castellum suum Zobochina vocatum simulcum oppido similiter Zobochyna vocato ac aliis villis [...] eidem Perkonii, Frankoni ac quondam Mathkoni banis necnon Johanni de

eadem Tallocz priori Aurane in perpetuum contulisset”] – DL 100723. Frank szerepe az ügyben világosan arra utal, hogy közeli kapcsolat fűzte a Tallóci családhoz, ennek pontos mibenléte azonban nem világos.

¹²³ DL 94210. 1448-ban Frank és a felesége (Kamarcai) Vitéz László palicsnaszentpéteri részeit vették zálogba. DF 255728.

¹²⁴ DL 102124., DL 102133.

¹²⁵ DL 101749.

¹²⁶ DL 106835: „Jacobi de Megwrechy [...] prothonotarii [...] sedis Crisiensis”

¹²⁷ Pl. DL 103627. (Vitovec János vicebán pecsétjével megerősítve). 1455-ben Jakab négy Körös megyei faluban szerzett részeket. DF 275008.

¹²⁸ Pálosfalvi Tamás: Grebeni Hermanfi László alnádor. Egy tekintélyes szlavón köznemesi politikus pályaképe (I. közlemény). *Századok*, 141 (2007) 847–848.

¹²⁹ 1464 januárjában özvegyét, Veronikát iktatják zálogjogon Palicsnaszentpéter részeibe. DF 275013.

¹³⁰ Lukinović VI. k. 267.

¹³¹ DF 255786.

¹³² DF 231570.

¹³³ 1477. február 23-án még mint szomszéd szerepel (DL 33429), egy évvel később azonban már az özvegyét említik (Levéltári Közlemények 6 [1928] 159–160).

¹³⁴ „magistro Petro de Gudowcz tutore bonorum possessionariorum filiorum quondam Petri de Megywrechy”: DL 34311. (1481).

¹³⁵ DF 255594., DL 33427.

Polositica,¹³⁶ 1475-ben Szobocsina,¹³⁷ a következő évben Orbona,¹³⁸ 1479-ben pedig Tamasovc kapcsán.¹³⁹ Imre Tamasovci Szász Imre leányát, Veronikát vette feleségül,¹⁴⁰ és apósa megmaradt birtokaiért Nyári Lászlóval, Osvát zágrábi püspök adminisztrátorával pereskedett. Az eredetileg Sopron megyéből Szlavóniába származott Tamasovci Szász család szebb napokat is látott a század elején,¹⁴¹ az 1480-as évekre azonban, főképpen Szász Imre zálogosításainak köszönhetően, jelentéktelenségbe sülyedt. 1498 pünkösdjén Megyericsei Mátyás a sógorával, Tamasovci Szász Jánossal együtt hatalmaskodott Megyericsén, az ottani vásár idején, a császári káptalan polositicai várnagyának sérelmére, aki a helyi Szűz Mária-templomba ment búcsúért (*pro habendis indulgentiis*).¹⁴² 1493-ban Imre és Mátyás tűnnek fel királyi emberként Bánfi Miklós verőcei ispán iktatásánál,¹⁴³ míg az 1490-es évek derekán Imre Körös megye egyik szolgabírája volt.¹⁴⁴ Mind Ferenc, mind Imre vetett zálogba részeket megyericsei birtokaiból,¹⁴⁵ de e veszteségeket minden bizonynyal kiegyenlítette Grebenna megszerzése, amelyet Cirkvenai Miksec Miklóstól kaptak 1484-ben azzal a kikötéssel, hogy a három fivér örökös nélküli halála esetén a birtok visszazár Miklósról.¹⁴⁶ Később Mátyás részei, Grebennával együtt, egy bizonyos Hlevnoi (Livnoi) Bubanic Pál kezére kerültek,¹⁴⁷ minden bizonynyal Mátyás Margit nevű lányának kezével; 1517-ben aztán ismét Mátyás özvegye, az ismeretlen családból származó Anna asszony birtokában találjuk őket. Ferenc és Imre minden jel szerint már 1507 előtt elhunytak, mert ebben az évben megyericsei részeiket már a harmadik fivér, Mátyás birtokában írták össze.¹⁴⁸ Az utóbbinak volt egy György nevű fia, aki biztosan örökös nélkül halt meg 1519 előtt, amikor is a király magszakadás címén adományozta Grebenna birtokát Újlaki Lőrinc hercegnek.¹⁴⁹

Péter fiáról, Jánosról, Bernátról és Istvánról,¹⁵⁰ bár tekintélyesebbnek tűnnek másik ágbeli rokonaiknál, nem tudunk számottevően többet. 1495-ben Bernát és István néhány hatalmaskodási ügy szereplőjeként tűnik fel¹⁵¹ és 1506-ban

¹³⁶ DF 255594.

¹³⁷ DL 276827.

¹³⁸ DL 33427.

¹³⁹ DF 218978. Ld. még 1481: „Francisco de eadem Megywrechy” (DL 34311)

¹⁴⁰ DF 255907.

¹⁴¹ Engel P.: i. m. II. k. 221.

¹⁴² DF 275023.

¹⁴³ DF 255918.

¹⁴⁴ DF 252208., DF 256929.

¹⁴⁵ Jakov Stipišić–Miljen Šamšalović: Isprave u Arhivu Jugoslavenske Akademije. *Zbornik Historijskog Instituta Jugoslavenske Akademije*, 2 (1959); 3 (1960); 4 (1961); 5 (1963) [a továbbiakban: Isprave] no. 2681., DL 20167.

¹⁴⁶ Isprave 3004.

¹⁴⁷ Popisi 62., 67., ahol természetesen nem Bubanic Mátyás értendő, amint a kiadott szöveg sugallja, hanem az, hogy (Megyericsei) Mátyás portái vannak Bubanic Pál kezén. Az ismeretlen eredetű Bubanic Pálnak ugyancsak voltak részei a Körös megyei Fintics birtokon, valamint részt szerzett a Kamarcai Vitéz birtokokban is. Popisi 50., 61., 66.

¹⁴⁸ Popisi 35.

¹⁴⁹ DF 274994.

¹⁵⁰ DF 231837.

¹⁵¹ DL 106875., DL 46314.

ugyancsak Bernátot jajcai vicebánként említik;¹⁵² ő 1517 előtt meghalt, amikor özvegye szerepel. Az utóbbi, akit Ilonának hívtak, minden valószínűség szerint Szentmihályi Pálfi Bálint leánya volt.¹⁵³ Bernátnak volt egy Kristóf nevű fia, aki Pekri Lajos nővérét vette feleségül;¹⁵⁴ ő 1526 után mint Simon zágrábi püspök familiárisa bukkan fel a forrásokban.¹⁵⁵ Hogy Péternek volt egy harmadik, János nevű fia, egyedül a már fentebb idézet oklevélből tudjuk. Az 1491-ben szereplő János mester azonos a későbbi erdélyi kanonokkal, a híres humanistával, Megyericsei Jánossal, aki rögtön ezután el is tűnik a forrásokból, nyilván azért, mert elhagyta Szlavóniát. Érdekes módon, mire újra feltűnik, a 16. század második évtizedében, mintha elfelejtették volna pontos származását: egy ízben ugyanis Megyericsei Kristótot János főesperes *carnalis frater*-ének nevezik,¹⁵⁶ míg egy más alkalommal, de ezzel összhangban, Kristóf édesanyját állítják János mester mostohaanyjának (*glossa*).¹⁵⁷ A dolgot bátran kizárhatjuk, hiszen tudjuk, hogy János 1470 körül született, míg Bernát, Kristóf apja, még 1478-ban is kiskorú volt még, de ezzel együtt a félreértés okára nem tudunk magyarázatot adni. Nyilvánvalóan Megyericsei Jánost kell látnunk abban a *magister Johannes*-ben, aki 1517-ben, a halála évében 20 portával tűnt fel ismét Megyericse birtokosai között.¹⁵⁸ A Megyericsei családból, úgy tűnik, egyedül Kristóf maradt Mohács után; ő még 1543-ban is élt, és minden jel szerint az ő és Pekri Lajos lányának fia volt az a Megyericsei Farkas (Wolfgang), aki 1576-ban Kustyerolc birtokosai között szerepel.¹⁵⁹

Garázda

A Garázdák eredetét kutatva, részben legalább, ismét a hipotézisek birodalmába kell visszatérnünk. Nem számítva a bulgáriai és boszniai eredeztetés fantazmagóriáit,¹⁶⁰ a mérvadó szerzők általában úgy tekintik, hogy a család eredetileg a Vojk nemzetségből vált ki.¹⁶¹ Alább látni fogjuk, hogy ezt a leszármazást a kétségtelenül kimutatható közös birtoklásán kívül legalább egy pozitív adat is bizonyítja. A bizonytalan pontok azonban így is számosak, így a tisztán (helyesebben: tisztábban) látás érdekében érdemes végigmenni mind

¹⁵² *Thallóczy Lajos*: Jajcza (bánság, vár és város) története 1450–1527. (Az oklevéltárat szerkesztette Horváth Sándor.) Bp., 1915. 201.: „vicebano nostro Veneraldo de Megyeriche”

¹⁵³ DF 277175/272–273., 543.

¹⁵⁴ Monumenta Habsburgica Regni Croatiae, Dalmatiae, Slavoniae. Vol. I. 1526–1530. (Uredio Emilij Laszowski.) Zagrabiae, 1914. (a továbbiakban: Laszowski: Monumenta) 319. *Pekri Lajos*: „sororius meus Christoforus Megyerechey, qui sororem meam carnalem habet in uxorem”. 1543-ban Megyericsei Kristótot Gudovc *fortalicium* birtokosaként említik, amelyet Pekri János szerzett meg Gudovci István lányának kezével. Ugyanakkor említik megyericsei *fortalicium*-át is, amely nyilván azonos a korábban ott álló kastéllyal. Popisi 136.

¹⁵⁵ Laszowski: Monumenta I. 240.

¹⁵⁶ DF 232500.

¹⁵⁷ DF 277175/209–210., 417.

¹⁵⁸ Popisi 105.

¹⁵⁹ Popisi 288., Megyerechky alakban.

¹⁶⁰ V. Kovács S.: i. m. 48.

¹⁶¹ Csánki D.: i. m. 47.; Engel P.: i. m. II. k. 81.

a Vojk nemzetségre, mind a Garázdákra vonatkozó adatokon, hogy aztán immár a rendelkezésre álló források teljességének ismeretében térhessünk vissza a bevezetőben vázolt kapcsolatok kérdéséhez.

Karácsonyi János nagy munkájában a Vojk nemzetséget, bár utalt szerinte délszláv származásukra, nem a szlavóniai nemzetségek között vette számba.¹⁶² Hogy mire alapozta a délszláv származás gondolatát, nem világos, mert sem a nemzetség legkorábbi ismert tagjainak nevei, sem a későbbiekben feltűnő nevek nem sajátosan szláv jellegűek. Annyi bizonyos, hogy ősi birtokuk, amely a Tétény nemzetség földjeinek szomszédságában feküdt, kezdetől a magyar Szentkereszt/Keresztúr nevet viselte.¹⁶³

A Vojk nemzetség egy késői adat szerint Szent Istvántól kapta a Tapolca és Peker folyók közötti földet betelepítésre.¹⁶⁴ A Szent Istvánra vonatkozó állítást természetesen nem kell készpénznek venni, mindenesetre a nemzetség birtokát már 1237-ben mint a „Vojkfiak földjét” ismerték, ami korai megtelepedésükre utal.¹⁶⁵ Úgy tűnik, hogy a birtok eredendően a Szent Kereszt egyház körül szerveződött, és, mint feljebb láttuk, neve ennek megfelelően rögzült a vidék topográfiájában.¹⁶⁶ Sajnálatos módon azonban a nemzetséghez sorolható családok, amelyek az oklevelek számának megszaporoásával válnak láthatóvá forrásainkban, nem kapcsolhatók a 13. század elején említett személyekhez, ráadásul közöttük olyan társadalmi különbségek mutatkoznak, amelyekre nehezen találunk magyarázatot.

Érdekes mindenekelőtt, hogy maga a nemzetség legközelebb csaknem másfél évszázaddal később tűnik fel ismét. 1365-ben Vojk nembeli Domokos fia János szerepel mint ügyvéd,¹⁶⁷ majd tíz évvel később ugyanő mint királyi ember tűnik fel Pekri Pál fia István mester Orbász megyei birtokba iktatása kapcsán.¹⁶⁸ 1377-ben Vojk nembeli Fábían fia Mihállyal és Iván fia Györggyel találkozunk,¹⁶⁹ és a következő évben előbbi Kasztellánfi László mester képviselőjeként jár el a császári káptalan előtt.¹⁷⁰ Ugyancsak 1378-ban Fábían fia Mihály Iván fia Pállal együtt kijelölt királyi ember.¹⁷¹ 1393-ban Vojk nembeli István fia Mihály jelenik meg báni emberként, ismét egy

Pekrivél, Péter fia Benedek mesterrel kapcsolatban.¹⁷² 1404-ben Vojk nembeli György fia János, a fivére, Tamás és Pál fia István nevében tiltották a Kristallóciakat a Toplica folyó menti birtokaik, köztük Vojkovc elfoglalásától.¹⁷³ Végül 1424-ben Miklós fia Bertalan, György fia Benedek, István fia Márton és György fia István, valamennyien Vojk nembeliek, szerepelnek kijelölt báni emberként, megint csak a Pekri családdal kapcsolatban.¹⁷⁴

Az adatok sora nyilván nem teljes, de igen tanulságos: a Vojk nemzetséghez sorolt személyek, királyi emberi, ügyvédi megbízásaik alapján, egyértelműen a megye kismemesi társadalmához tartoztak, akiknek „szolgálati” horizontja a helyi középbirtokos családokig (Pekri, Kasztellánfi) terjedt. A képet az sem módosítja, ha vizsgálódásunk körébe bevonjuk azon családokat is, amelyek a 15. század további részében szerepelnek, és ugyan már nem nevezik magukat a Vojk nemzetségből származónak, de a rokonsághoz tartozásuk egészen bizonyos. Csánki Dezső mintegy féltucat ilyen családot sorolt elő, jóllehet csak kettő, a durovci Dur és a Bajnokovci Bajnok család esetében igazolható egyértelműen a nemzetséghez tartozás.¹⁷⁵ Ők azonban pontosan ugyanazon réteg képviselői, mint nemzetséghez sorolt elődeik, csupán annyi változott, hogy a politikai viharok nyomán átrendeződött a térség birtokszerkezete, és így alkalmasint más középbirtokosok „vonzáskörében” találjuk ezen családok tagjait.¹⁷⁶ „Karrierről” esetükben bajsosan lehetne beszélni.

A szó szoros értelmében vett társadalmi emelkedésre látszólag a 15. század utolsó évtizedéig kellett várniuk, amikor a kitörés egy, a korban tipikusnak tekinthető „értelmiségi karrier” révén sikerült. Vojkkeresztúri Vojkfi Miklós¹⁷⁷ apjáról, Sandrinról, illetve nagyapjáról, Vojk Miklósról az égvilágon semmit nem tudunk.¹⁷⁸ Vojkfi Miklós mester Vojk nemzetséghez tartozása egészen nyilvánvaló, hiszen ő íratta át Mátyással II. András király azon oklevelét, amely Dénes nádor fentebb hivatkozott 1227. évi ítéletét tartalmazta a Tétényekkel folytatott vita ügyében.¹⁷⁹ Maga Miklós mester, akinek címe magasabb iskolázottságról árulkodik, az 1480-as években a királyi kancellárián tevékenykedett nótáriusként, és ilyen minőségben kapta Mátyástól a Mogor kastélyban és uradalmában rejlő királyi jogot.¹⁸⁰ Az uradalom ekkor Grebeni Hermanfi László birtokában volt, aki ellentmondásával meg is akadályozta az iktatást, mindazonáltal az ado-

¹⁶² Karácsonyi J.: Magyar nemzetségek i. m. 1051.

¹⁶³ Ebből a szempontból érdemes összehasonlítani a szomszédos Kristallóccal, amelyet eredetileg Toplicának hívtak, majd későbbi birtokosa, Cristol comes nyomán kapta előbb a Kristolfölde, majd Kristallóc nevet. A Vojkfiak birtoka maradt folyamatosan Keresztúr, amelyhez előtagként járult a birtokosok (Vojkkeresztúr, Garazdinckeresztúr) neve. Vojkovcként csak a 15. századból adatolt.

¹⁶⁴ Árpádkori Új Okmánytár I–XII. k. (Közzé teszi Wenzel Gusztáv.) Pest–Bp. 1860–1874. VI. k. 457–460. Egész pontosan, mint állították, ők népesítették be és vették művelés alá a földet, és jogcímüket egyebek mellett Szent István oklevelével igazolták.

¹⁶⁵ „ad terram filiorum Woycu”: CDCr. IV. k. 1237. Mivel az oklevél a Tétények Peker földjének határait írja le, az azonosítás igen valószínű.

¹⁶⁶ DL 101952 (1404): „Woykowcz ad Sanctam Crucem spectantis”; DL 15200 (1457): „ad [...] ecclesiam parochialem Woykkerezthur vocatam pertinentes”.

¹⁶⁷ CDCr. XIII. k. 451.

¹⁶⁸ DL 100151.

¹⁶⁹ DL 103343.

¹⁷⁰ Levéltári Közlemények 9 (1931) 288.

¹⁷¹ Levéltári Közlemények 9 (1931) 289.

¹⁷² DL 100258.

¹⁷³ ZsO. II/1. k. 3085.

¹⁷⁴ ZsO. XI. k. 165.

¹⁷⁵ DL 101124., ahol Bajnok Péter és Dur János, valamint Vojkfi Miklós mester mint „*fratres avitici*” szerepelnek. 1430-ban Dur Jánost kifejezetten a Vojk nemből valónak mondják (Johannes Dur de genere Woyk de Kerezthur, DL 100473.)

¹⁷⁶ *Pálosfalvi Tamás*: Grebeni Hermanfi László alnádor. Egy tekintélyes szlavón köznemesi politikus pályaképe (II. közlemény). *Századok*, 142 (2008) 274–275.

¹⁷⁷ Pályafutását röviden összefoglalta *Bónis Gy.*: i. m. 372–373.

¹⁷⁸ Nagyapja talán azonos azzal a Keresztúri Woykkal, aki 1412-ben szerepel mint királyi ember: Levéltári Közlemények 7 (1929) 282–284.; DL 102242, az apja és nagyapja nevével.

¹⁷⁹ DL 147. (itt Nicolai filii condam Sandrini filii Nicolai Woyk de Kerezthwr).

¹⁸⁰ DL 102242.

mány maga Miklós mester kétségtelen befolyásáról vagy befolyásos patrónusairól árulkodik. Maga Hermanfi László is jobbnak látta végrendeletében visszaadni Vojkfi Miklósnak a rokonaitól szerzett birtokokat, és Batthyány Boldizsár eleget is tett fogadott apja rendelkezésének.¹⁸¹ 1491 után Miklós mester átmenetileg eltűnik a szemünk elől, de a tekintélye nyilvánvalóan tovább nőtt, mert amikor legközelebb látjuk, 1495-ben, már a Kasztellánfi György és Beriszló Ferenc közötti döntőbírótság egyik tagja.¹⁸² Egy évvel később Turóci Bernát és Kapitánfi György társaságában a szlavóniai nemesség képviselőjében járt el az udvarban a szlavón címer megújítása ügyében.¹⁸³ Valamikor 1498 szeptembere előtt helyettes szlavón ítélmesternek választották, majd néhány hónappal később immár mint ítélmester folytatta tevékenységét.¹⁸⁴ Még mint helyettes ítélmester vett részt királyi parancsra az Újlaki Lőrinc herceg és Bánfi Miklós közötti vita rendezésében,¹⁸⁵ majd 1499 februárjában ismét a szlavóniai nemesség egyik képviselője volt a király előtt.¹⁸⁶ Ugyanezen év áprilisában ő volt a királyi adószedő, Vémeri Benedek mellé választott szlavóniai megbízott.¹⁸⁷

1499 szeptemberében számos báró és mágnás társaságában tagja annak a bizottságnak, amely egyfelől Corvin János herceg, másfelől Székely Jakab, illetve rajta keresztül Miksa római király ügyében volt hivatva dönteni.¹⁸⁸ Nem sokkal később őt bízta meg a király Szencsei György elkobzott birtokainak visszaadásával,¹⁸⁹ majd 1500 januárjában ismét csak a szlavóniai nemesség követeinek egyikeként jelent meg a budai országgyűlésen.¹⁹⁰ Még ugyanebben az évben újra királyi parancsra vizsgálódott az atyainai uradalom népeinek körében a korábban Bosnyák Illés által kivetett adók ügyében.¹⁹¹ Bár jelentősebb birtokszerzeményéről nem tudunk, bizonyos, hogy Miklós mester kastélyt emelt vojkovci birtokán,¹⁹² ahol egyébként ítélmestersége idején a báni oklevelek többsége kelt. Bár közvetlen bizonyíték nincs rá, mégis nagyon valószínű, hogy az előkelő nemes Batthyány Miklós leányát, Jusztinát vette feleségül, ami feltétlenül jelentősen megnövelte tekintélyének a jele.¹⁹³ Ennek fényében nagyon valószínű, hogy további pályafutásának és társadalmi emelkedésének csak

váratlan halála vetett véget 1504-ben.¹⁹⁴ Mivel utódai a jelek szerint nem maradtak, birtokait, minden bizonnyal özvegye kezével, Csavlovics Pál örökölte.

Ha csak az eddig elősorolt adatokat vennénk figyelembe, azt kellene mondanunk, hogy Miklós mester gyakorlatilag előzmények nélkül, csupán tehetségének köszönhetően tört be a megyei nemesség élvonalába, legalábbis, ami a tekintélyét illeti. Anélkül, hogy ennek lehetőségét elvetnénk, érdemes egy kicsit tágítani a vizsgálat körét. Itt van mindenekelőtt Vojk nembeli Iván fia Pál, aki, mint fentebb láttuk, 1378-ban királyi emberként tűnt fel. Ő ugyanis minden bizonnyal azonos azon Mecsenicei (Medsenicha) Iván fia Pállal, aki három évvel korábban ugyanilyen minőségben szerepelt.¹⁹⁵ Hogy ez nem pusztán feltételezés, mutatja, hogy a Vojk nemzetség birtokainak határa részben éppen a Mecsenice folyó volt, és – mint látni fogjuk – a Garázda család egyes tagjait Mecsenicéről is neveztek. Ebből kiindulva viszont nem ok nélkül kapcsolhatjuk a Vojk nemzetséghez Mecsenicei Ádám fia Matuzselt, aki Csupor Pál szlavón bán egyik helyettese volt az 1410-es években.¹⁹⁶ Mi több, Matuzsel apja nyugodtan azonosítható azzal az Ádám mesterrel, aki 1371-ben Ugrin körösi ispán helyettese, majd körösi szolgabíró és a megye jegyzője volt.¹⁹⁷ Nagyjából ezzel egyidőben, 1367 áprilisában, egy *Merchenche*-i Pál fia Fábián is felbukkan báni emberként.¹⁹⁸

Ezen a ponton érdemes bevonni a vizsgálat körébe a Garázdákra vonatkozó adatokat. Az első, Garázda névvel szereplő személy egy bizonyos Endre fia Péter, aki 1358-ban öt fivérével együtt mint a Vojk nemzetség tagja tűnik fel, és az oklevélben szereplő birtokok fekvése (*inter Topolcha et Mechchenche*) nem hagy kétséget afelől, hogy jó helyen járnak.¹⁹⁹ Az oklevélben ugyan nem nevezik Garázdának, de öt évvel később már mint *Garazda dictus* Péter mester tűnik fel királyi emberként Kristallóc kapcsán, és az apja, valamint fivére neve egyértelművé teszi, hogy ugyanazon személyről van szó.²⁰⁰ 1358-ban Endre hat fia mellett szerepel még egy személy, nevezetesen Mecsenicei (*de Mechchenche*) Benedek fia Miklós, ami ismét visszavezet minket a rejtélyes birtokhoz.

1385-ben a Tétény nembeli Pekri család tagjai mellett, nem kevesebb mint tíz Garázdának nevezett nemes (*nobiles dicti Garazda*), nevezetesen István, László, Lökös, János, Tamás, Péter, Dénes, Imre, Miklós, valamint egy másik László, továbbá az ugyancsak a rokonsághoz tartozó András hántai prépost mint a mecsenicamelléki Szent Kereszt egyház (*ecclesia parochialis Sancte Crucis de Medchenichamelleky*) patrónusai jelölték a templom plébánosát.²⁰¹ A dokumen-

¹⁸¹ DL 107608., DL 101124.

¹⁸² DF 231944.

¹⁸³ Iura regni I. k. 234.

¹⁸⁴ DF 255940, DF 275023, DF 276989, Vojkovcon datált báni oklevelek, 1498. szept. 13.; Iura regni I. k. 241. (ítélmester, 1499. feb. 4.).

¹⁸⁵ *Borsa I.*: i. m. 71.

¹⁸⁶ Iura regni I. k. 241.

¹⁸⁷ Iura regni I. k. 242–243.

¹⁸⁸ DL 37730., DL 37731.

¹⁸⁹ DF 268149.

¹⁹⁰ DF 268156.

¹⁹¹ DF 268148.

¹⁹² Bár a kastélyt először Miklós mester halála után említik (1517: „castelli Zenthkerezth alio nomine Woykowschyna nuncupati”, DL 101519), pályafutása fényében igen valószínű, hogy építése az ő nevéhez köthető.

¹⁹³ 1504 májusában Vojkfi Miklós özvegye, Jusztina szerepel (A körmendi levéltár memorabíliái. [Irtó és közli: Dr. Iványi Béla.] Körmend 1942. 27.), márpedig a Vojkfi birtokokat öröklő Csavlovics Pál vicebán felesége Batthyány Jusztina volt. Logikus tehát a feltételezés, hogy az öröklés jogcíme éppen az özvegy keze volt.

¹⁹⁴ Átkelés közben a Dunába fulladt. *Bónis Gy.*: i. m. 372.

¹⁹⁵ CDCr. XV. k. 166.

¹⁹⁶ *Engel P.*: i. m. II. k. 158.

¹⁹⁷ *Engel P.*: i. m. I. k. 254. DL 103342 (1376): „nobilem virum magistrum Adam litteratum notarium et unum ex nobis iudicibus nobilium”

¹⁹⁸ CDCr. XIV. k. 14.

¹⁹⁹ DF 283655. „Andak filius Endre nobilis de genere Woyk”, a fivérei Péter, István, János, Miklós és Bakó (Bakow).

²⁰⁰ DL 33610. A kiadásban (CDCr. XIII. k. 322.) az apja neve tévesen van Side alakban feltüntetve. Az eredetiben egyértelműen Endre áll.

²⁰¹ DL 66544. Kiadása: A Blagay-család oklevéltára. Codex diplomaticus comitum de Blagay. (Szerk. Thallóczy Lajos–Barabás Samu.) Bp. 1897. I. k. (Monumenta Hungariae Historica, Diplomataria 28.) 181–182.

tum, talán mondani sem kell, több szempontból is érdekes. Tekintettel arra, hogy az említett egyház biztosan azonos az egyébként Keresztúrnak nevezett birtok templomával, vagyis a Vojk nemzetség fészkeének egyházával, figyelemre méltó mindenekelőtt a Pekriek és a Garázdák együttes szereplése, valamint a Vojk nemzetség fentebb elősorolt tagjainak hiánya. Feltűnő továbbá András prépost említése, különösen akkor, ha figyelembe vesszük, hogy nem ő volt a rokonság egyetlen tagja az egyházi középrétegben. Úgy tűnik ugyanis, hogy az 1371-ben említett Garázda Miklós csanádi prépost ugyancsak a bennünket érdeklő Garázdák közé tartozott.²⁰² E két jelenség együtt, vagyis az Anjou-korban még igen előkelőnek számító Pekriekkel közös kegyuraság, valamint a két prépostság, együtt Péter mester címével, mindenképpen arra utal, hogy a Vojk nemzetségnek ez az ága lényegesen előkelőbbnek számított, mint a többi. Az, hogy a később Garázdának nevezett ág mikor vált le a többiről, és miképpen alapozta meg befolyását, egyáltalán nem világos, annál is kevésbé, mert az ág kezén a késő középkorban kimutatható birtokállomány távolról sem nevezhető tekintélyesnek.²⁰³

A Garázdákat a Vojk nemzetség többi tagjától elválasztó társadalmi árok az elkövetkező időszakban tovább mélyült, sőt, földrajzilag is nyilvánvalóvá vált. Sajnos, az adatok számának megszorodása ellenére a leszármazás pontos rendje nem rekonstruálható. Az 1385-ben említett személyek között István, János és Miklós akár azonos is lehetne. Endre 1358-ban szereplő azonos nevű fiaival, de ezt semmi nem bizonyítja. Az már egészen valószínű viszont, hogy az 1385-ös listán szereplő Péter és Dénes azonos Keresztúri Garázda Péter fiaival, Dénessel és Péterrel, akik 1408-ban kapták Kaláznói (Kalaznói) Sebestyén fia Mihállyal és a fiaival, Lászlóval, Demeterrel és Györggyel együtt Tolna megyében Apar, Kövesnye (Kweznye) néven Zomborfalva, Zala megyében pedig Szentbalázs, Edelics (Edelych) és Kisfalud birtokait, illetve részeit.²⁰⁴ Ebben az esetben pedig az apjuk, Péter, azonosítható volna Endre fia Péterrel.

Péter fia Dénes 1409-ben mint Mecsincei (*Mechynche*) Garázda Dénes a rokonával, Garázda Miklóssal és Szilágyi Lászlóval együtt kapott címeradományt Zsigmondtól, általában az ország védelmében, illetve konkrétan az utóbbi kettő által Boszniában teljesített szolgálataik jutalmaként.²⁰⁵ Az oklevél meglehetősen közismert, hiszen ez szolgált alapul mind a boszniai származás, mind a Garázda–Szilágyi rokonság feltételezéséhez. Elbeszélése szerint Miklós és László érdemeiket a boszniai Szrebernik vár őrzésében szerezték, amely 1404 nyarán került magyar kézre. Tekintve, hogy

Szreberniket Maróti János macsói bán foglalta el,²⁰⁶ és Maróti éppen ezidőtájt vált a Garázdák szomszédjává a Pekri birtokok megszerzése révén, gondolhatnánk, hogy Miklós a szomszédság okán csatlakozott a viharos gyorsasággal emelkedő báró familiájához. A dolog úgy áll azonban, hogy Garázda Miklós már a szreberniki hadjárat előtt Maróti János tolnai alispánjaként tűnik fel,²⁰⁷ sőt, még korábban ugyanazon megyében volt báni ember.²⁰⁸ A válasz Garázda Miklós laki előnevében rejlik: egy 1424. évi oklevélből ugyanis kiderül, hogy Miklós fiának, Istvánnak, illetve leányának, Annának elődei már 1374 óta birtokolták a Tolna megyei Lak birtokot, vagyis elég valószínű, hogy Garázda Miklós házassága révén szerzett részt a Haraszt nemzetség egykori birtokában.²⁰⁹ Úgy tűnik tehát, hogy Garázda Miklós útja Tolnából vezetett Maróti szolgálatába, majd tovább a királyéba, ahová immár rokonát, Dénest is magával vitte.

1409 után azonban útjaik a jelek szerint elváltak. Miklós királyi szolgálatban maradt, legalábbis erre utal, hogy 1427-ben mint különleges udvari familiáris kapott újabb adományt Zsigmondtól.²¹⁰ Ekkor már a Temes megyei Horogszeg birtokáról nevezték, amelyet még 1408-ban szerzett a már említett Szilágyi Lászlóval, Hunyadi János leendő sógorának apjával együtt.²¹¹ Négy fivérével, Imrével, Lászlóval, Jánossal és Pállal, valamint ugyancsak Szilágyival együtt két erdélyi megyében, Dobokában és Fehérben is kapott adománybirtokot.²¹² Első feleségétől három fia született, István, János és Balázs;²¹³ másodszor egy Sopron megyei nemes, Gyúrói László leányát, Katalint vette feleségül, és – legalábbis egyik forrásunk szerint – tőle is született egy Balázs nevű fia.²¹⁴ Valószínűbb azonban, hogy az oklevél információja elírás eredménye, és a másik Balázs azonos Garázda György fiával.²¹⁵ Istváni Garázda György Marcali Dénes somogyi alispánja és egy ideig körösi ispánja is volt,²¹⁶ de mivel 1407-ben nem említik István fiai között, nem tudjuk, milyen rokonság fűzte Miklósához. Előneve alapján, amely nála korábban tűnik fel, mint Miklósnál, valószínű, hogy őhozzá köthető a Somogy

²⁰² DL 87459. „dominum Nicolaum Garazda dictum prepositum ecclesie Chanadiensis”. A Baranya megyei Fenék possessio elfoglalásától tiltják, amely azonosnak tűnik azzal az immár somogyinak mondott Fenékkal, amely 1457-ben Keresztúri Garázda István fia Pál kezén volt. DL 15200.

²⁰³ 1495-ben a mentességet élvező Miklós mester 16 forintnyi adója 32 jobbágyteleknek felel meg, míg Garázda Miklós és László kezén együtt 34 és fél portát írtak össze. Popisi 6., 11. Az összesen 66 és fél jobbágyporta persze helyi szinten nem számított kevésnek, de ez a szám legfeljebb a nemzetség egykori vagyonának érzékeltetésére alkalmas.

²⁰⁴ ZsO. II/2. k. 5301.

²⁰⁵ *Barabás Samu*: A római szent birodalmi gróf széki Teleki család oklevéltára. I–II. k. Bp. 1895. I. k. 345–349.

²⁰⁶ *Engel Pál*: Szent István birodalma. A középkori Magyarország története. Bp. 2001. (História Könyvtár. Monográfiák 17.) 197.

²⁰⁷ *Engel P.*: i. m. I. k. 207.

²⁰⁸ A zichi és vásonekeői gróf Zichy család idősb ágának okmánytára I–XII. k. (Szerk. Nagy Iván–Nagy Imre–Véghelyi Dezső–Kammerer Ernő–Lukácsics Pál.) Bp. 1871–1931. V. k. 348.

²⁰⁹ ZsO. XI. 744. Vö. *Karácsonyi J.*: Magyar nemzetségek i. m. 593–595.

²¹⁰ DF 209255.

²¹¹ *Csánki Dezső*: Magyarország történelmi földrajza a Hunyadiak korában. I–III. V. k. Bp., 1890–1913. (a továbbiakban: Csánki: Történelmi földrajz) II. k. 89.

²¹² DF 233101.

²¹³ ZsO. VII. k. 69.

²¹⁴ DL 43682., DF 209273. (Miklós második felesége). A másik Balázsról a következő jegyzet.

²¹⁵ Az alább (a 218. jegyzetben) idézendő 1437. március 17-i oklevél Garázda Balázs azonos nevű fivérének (*frater carnalis*) nevezi a másik Balázst. Egy másik, ugyanebben az évben kelt oklevél viszont Istváni Garázda György fia Balázst említ (Somogy Megye Múltjából 14 [1983] 41.). Elképzelhetőnek tartom ezért, hogy az utóbbi Balázst nevezték tévesen Miklós fia Balázs *carnalis* fivérének; ellenkező esetben ugyanis három Balázssal kellene számolnunk, ami azért kevésbé valószínű.

²¹⁶ *Engel P.*: i. m. I. k. 177. (somogyi alispán); ZsO. VII. k. 70. (kőrösi ispán); uo. 1354. Itáliában.

megyei Istvándi megszerzése. Miklós fia Balázs követte apját a királyi szolgálatban: 1433-ban, a római császárkoronázás alkalmával beadott kérvényében szerényen csak „nemes báró és lovag” (*nobilis baro et miles*) címmel utalt magára,²¹⁷ 1437-ben pedig Prágában járt ki magának és a másik Balázsnak újabb Somogy és Baranya megyei birtokokat.²¹⁸ Valószínűleg az utóbbit, vagyis György fia Balázst kell látnunk a Marcali testvérek temesi alispánjában (1439),²¹⁹ Miklós fiát pedig abban a horogszegei Garázda Balázsban, aki ugyancsak Temes megyében mint királyi ember tűnik fel 1443-ban.²²⁰ Valamelyik Balázsnak²²¹ 1446-ban már kastélya állt Istvándiban, és a kastélyt említő oklevélből kiderül, hogy valamikor a rész a nemzetség ősi javaiból Körös megyében továbbra is megillette.²²² Ugyancsak Balázs nevű fia 1454-ben Nábrádi más néven Kristallóci Jánossal pereskedett, ami ugyanebbe az irányba mutat.²²³ Az egyik Balázs az előkelő származású, bár elszegényedett somogyi birtokos, Péc nembeli Berzencei Fülöp leányát vette feleségül.²²⁴ Garázda Miklós két lányának házassága csak tovább erősíti a társadalmi emelkedésről kialakult benyomásunkat: az első házasságából született Ilona a jómódú zalai nemes, Csapi Tamás felesége lett,²²⁵ míg a második házasságából származó Margit az ugyancsak előkelő, Ják nemzetségbeli Nicki Lászlóhoz ment feleségül;²²⁶ utóbbit aztán ennek megfelelően laki előnévvel is ismerték.²²⁷ Ezek után nem meglepő, hogy Istvándi Garázda Balázs leánya, Margit, a hasonló társadalmi helyzetű, Győr nembeli Domбай László felesége lett.²²⁸

Ami Dénest illeti, ő már 1409-ben a Somogyban nagybirtokos Marcali testvérek szolgálatába állt; ebben a megyében lett alispánjuk,²²⁹ és ugyanott királyi emberként is feltűnik,²³⁰ de 1419 júliusa előtt valamikor meghalt. Ekkor ugyanis már özvegyét említik, valamint egy Garázda(i) Mihály fia László nevű személyt.²³¹ A kép, sajnos, később sem lesz világosabb: minden bizonnyal Dénes unokaöccsével azonos az a Keresztúri Garázda Péter fia István, aki 1450-ben a Kaláznóiakkal együtt birtokol a Zala megyei Szentbalázs, Kisfalud és Túr fal-

vakban.²³² Ugyanő 1468-ban mint Apari Garázda István (már néhai) tűnik fel Péter nevű fiával együtt, akit a nevezetes költővel, Garázda Péterrel szokás azonosítani.²³³ Ugyanez, vagyis 1468-ban, találkozunk egy Apari László fia Péter fia Lászlóval is, aki nem lehet más, mint az 1419-ben szereplő László unokája. Ha a költő Garázda Péter azonosítása a fenti István fia Péterrel megáll, csak Péter fia László fia vagy unokája lehetett az a Csöli/Töli (de Chywl) Garázda Miklós, aki 1511-ben tűnik fel.²³⁴ Meg kell azonban jegyezni, hogy amint Garázda Györgyöt, úgy Mihály fia Lászlót sem tudjuk elhelyezni a Garázdák családfáján; tétova hipotézisként megkockáztatható, hogy Kaláznói Mihály fiát, Lászlót kell látnunk benne, aki a valószínűsíthető rokoni kapcsolat és közös birtoklás okán maga is felvette a Garázda nevet. Hasonlóan nem tudunk mit kezdeni Keresztúri Tamással és Garazdinci Istvánnal, akikkel a 15. század legvégén találkozunk mint nádori jegyzőkkel:²³⁵ az előbbi esetben valószínű, az utóbbi esetben egészen bizonyos, hogy a minket érdeklő rokonsághoz tartoztak.

Ha lehet, még nehezebb dolgunk van a Garázdák azon tagjaival, akik a 15. században sem hagyták el Körös megyét. Keresztúri István fia Pál, aki 1466-ban öt jobbágytelket zálogosított Kristallóc tartozékain, és ekkor kifejezetten Vojkovckeresztúrról neveztek, feltételesen azonosítható Keresztúri Garázda Miklós azonos nevű testvérel.²³⁶ Dorottya nevű leánya először Korbovai Vidfi Jánoshoz ment feleségül, másodszor pedig Pekri Ferenchez,²³⁷ és az utóbbi házasság mindenképpen ugyanazon kategóriába sorolható, amelybe Miklós és Balázs lányainak fentebb elősorolt házasságai is tartoznak. Ezen túl Pál csupán királyi emberként tűnik fel, Szentgyörgyvár,²³⁸ illetve Garignica kapcsán,²³⁹ és minden jel arra utal, hogy sem komolyabb hivatalt nem viselt, sem birtokokat nem szerzett. Garazdinci Garázda Máté és János apja, Imre, nagy valószínűséggel ugyancsak István egyik fiával azonosítható, vagyis Miklós és Pál testvérel. Imre Csázmafői Dénes leányát vette feleségül,²⁴⁰ és Máté fiát ennek megfelelően Csázmafői birtokról (is) nevezték.²⁴¹ Máté és János a gordovai Fánccs család szolgálatában bukkan fel,²⁴² Máté egy ízben kúriai kiküldöttként,²⁴³ és az ő ugyancsak János nevű fia, Garazdinci Garázda Jánusként, mint királyi ember 1470-ben.²⁴⁴ Imre házassága, valamint az a néhány töredék, amit fiainak és unokájának tevékenységéről tudunk,

²¹⁷ Lukcsics Pál: XV. századi pápák oklevelei. I–II. k. Bp. 1931–1938. II. k. (Olaszországi Magyar Oklevéltár II.) 200.

²¹⁸ Borsa I.: i. m. 39–40.

²¹⁹ Engel P.: i. m. I. k. 204.

²²⁰ DL 59275.

²²¹ Sajnos Garázda Miklóst ugyanúgy nevezik Istvándiról, mint Garázda Györgyöt, így lehetetlen eldönteni, mikor melyik Balázsról van szó.

²²² DL 106832: „ad porcionem possessionariam prefati Blasii Garazda in possessione Garazdincz vocata habitam”.

²²³ DL 100643.

²²⁴ DL 98004. (1484): „nobilis domina Sophia relicta condam Blasii de Kerezthwr filia videlicet condam Philippi de Berzenche ex nobili domina Anna filia olim Michaelis de Kalaznyo procreata ac Ladislaus filius nobilesque domine Dorothea et Lucia filie eiusdem domine Sophie”

²²⁵ DF 233103–104.

²²⁶ DF 209285.

²²⁷ Pl. DF 209327., 209334. Nicki Benedek, László fia, 1466-ban a Bodrog megyei Tárnokon birtokol, amely a Haraszt nemzetségtől a Garázdákon keresztül jutott a birtokába. DF 209338.

²²⁸ DL 45385.

²²⁹ Engel P.: i. m. I. k. 177.

²³⁰ ZsO. III. k. 475.

²³¹ ZsO. VII. k. 808. Az eredetiben (DL 106297.) relicta Dyonisii de Garazda et Ladislaus filius Michaelis de eadem áll, nyilván tévedésből.

²³² DL 67822.

²³³ DL 16741. Az azonosításra l. Tóth I.: i. m. 49.

²³⁴ DL 16741 (1511): „egregium Nicolaum Garazda de Chywl”

²³⁵ DF 253945. Az oklevélre Neumann Tibor kollégám hívta fel a figyelmemet, segítségét ezúton is köszönöm.

²³⁶ DL 100761.

²³⁷ DL 15200., DL 34333., DF 277175. p. 153–156., 305–307.

²³⁸ Teleki: Hunyadiak X. k. 63.

²³⁹ DL 102115.

²⁴⁰ ZsO. IV. k. 71.

²⁴¹ Levéltári Közlemények, 3 (1925) 107. (1449): Csázmafői szomszédai között: „Mathia Garazda de dicta Chasmafew”.

²⁴² DF 255767.

²⁴³ DL 14953.

²⁴⁴ DL 107005.

arról árulkodik, hogy az ő helyzetük lényegesen közelebb állt a Vojk nemzetség többi ágához, mint Garázda rokonaiéhoz.

Mint láttuk, 1495-ben Garazdinc birtok, több mint 30 lakott jobbágytelekkel Garázda Miklós és László kezén oszlott meg. Az ő származásukról semmit nem tudunk, de nem lehet kizárni, hogy azonosak a Tolna megyében Csöli Garázdaként emlegetett Miklóssal, illetve Apari Garázdaként szereplő Lászlóval. Garázda Miklós előbb zelinai várnagy, majd pozsegai alispán volt a Szapolyaiak szolgálatában, ami mindenképpen arra utal, hogy rokonsága tekintélyesebb tagjának számított.²⁴⁵ A leányát, Krisztinát Horzovai Tompa Mihály vette feleségül, aki egy időben királyi aulicus volt és később is a megyei nemesség előkelőbb rétegéhez tartozott.²⁴⁶ Ugyanez nem mondható el Garazdinci Garázda Mihályról, akit 1507-ben mindössze három jobbágytelekkel írtak össze.²⁴⁷ Tekintve, hogy Hothko/Hathko faluban is volt neki egy, alighanem joggal kapcsoljuk Imre valamelyik fiához.²⁴⁸ Garázda Mihály két részletben tíz évig fungált mint Körös megye egyik szolgabírája, ami ugyanebbe az irányba mutat.²⁴⁹ Mohács előtt az utolsó ismert Garázda Imre, aki 1525-ben tűnik fel garazdinci birtokosként.²⁵⁰

Ezzel akár le is zárhatnánk a Garázda rokonság tárgyalását, de érdemes még egy kicsit elidőzni a témánál. Feltűnik ugyanis a forrásokban egy további Garázda is, mégpedig Csernarekai előnévvel. Csernarekai Garázda Jakabot Engel Pál nem kapcsolta a minket érdeklő családhoz, meglehet, joggal.²⁵¹ Néhány körülmény azonban óvatosságra int. Garázda Jakab apja Csernarekai Balázs fia Fülöp volt, akit 1394-ben hűtlenség bűnében marasztaltak el.²⁵² A fia, Garázda Jakab ennek ellenére meglehetősen karriert futott be Ozorai Pipó szolgálatában, akinek fejeri alispánja is volt.²⁵³ A mi szempontunkból érdekesebb, hogy Tolna megyéből nősült, és így szerzett birtoka után nevezték mórinnak is.²⁵⁴ Nem hagyta el azonban végleg Körös megyét, mert 1454-ben a várnagyát Keresztúri Garázda Pállal együtt említik Kristallóc szomszédai között.²⁵⁵ Hogy ez az erősség hol állt, esetleg kapcsolatba hozható-e a később Szentkereszten említett kastéllyal, nem tudjuk; mindenesetre Garázda Jakab tolnai kapcsolata, a kastélyban és szolgálatában megnyilvánuló társadalmi állása, valamint Garázda mellékneve elég indoknak látszik arra, hogy hipotetikusán őt is a Garázda nemzetséghez soroljuk.

²⁴⁵ DL 107102 (várnagy), DL 59870 (alispán).

²⁴⁶ DF 232507., DF 277175/228., 455. Tompa Mihályra: DL 103867., DF 279472., DF 279153.

²⁴⁷ Popisi 31.

²⁴⁸ Popisi 32. Vö. 1457. DL 37620 (1457): „Mathia Garazda et Petro Erdely de Hathko”.

²⁴⁹ Csak az első és utolsó adatokat adom meg: DL 107125. (1500), DL 101393. (1504), DL 46830. (1507), DF 279477. (1512).

²⁵⁰ DF 233306.

²⁵¹ Engel P.: i. m. II. k. 81–82.

²⁵² DF 218639.

²⁵³ Engel P.: i. m. II. k. 81–82.

²⁵⁴ Szakály Ferenc: Ami Tolna vármegye középkori okleveleiből megmaradt 1314–1525. Szekszárd 1998. 135. Ugyancsak feltűnik szentkirályi előnévvel, aminek magyarázata abban keresendő, hogy Csernareka plébániatemploma Szent István király tiszteletére volt szentelve. DL 104040.

²⁵⁵ Paulo Garazda de Kereszthwr, Emerico Mraaz castellano Jacobi Garazda de Chernareka szomszédok. DL 106788.

Hozzá kell azonban tenni, hogy a Garázda név többé nem bukkan fel a család ismert tagjainál. Csernarekai Gáspár, akitől nem tudjuk, milyen rokonságban állt Jakabbal, az 1470-es években tűnik fel a forrásokban és többször is megkapta a vitélő címet.²⁵⁶ 1481-ben aztán mint János esztergomi érsek familiárisát levelesítették.²⁵⁷ Egy ízben mint Bedegey szerepel, márpedig ilyen nevű települést nem ismerünk Szlavóniában; Tolna megyében azonban volt Bedeg (ma Bedegkér) falu, és ha azonosításunk megáll, némi joggal kapcsoljuk Gáspárt Garázda Jakabhoz.²⁵⁸ Csernarekai Péter, akit 1495-ben 14 telekkel írtak össze Csernarekán, királyi emberként tűnik fel 1491-ben.²⁵⁹ Vagy Gáspár, vagy Péter özvegye (*relictá Chernarekay*) egyébként a már említett Szentmihályi Pálfi Bálinttal együtt birtokolt néhány Verőce megyei faluban.²⁶⁰ 1522-ben aztán egy bizonyos Csernarekai Mátyásról és a fiáról, Lászlóról halunk, de róluk, a nevükön kívül semmit nem tudunk.²⁶¹

Nagyjából ennyi az, ami a három család történetére vonatkozóan az oklevelekből kihámozható. A kép biztosan nem teljes, de azért a főbb vonalak elég világosak. Megállapítható először is, hogy mindhárom vizsgált család a szlavóniai nemességnek ha nem is az élvonalába, de mindenképpen a második vonalába tartozott, a Kamarcaiak legalább a 13. század óta, a Megyericsiek 14. századi megtelepedésüktől kezdve folyamatosan és a Vojk nemzetség Garázda ága is legkésőbb a 14. század utolsó harmada óta. „Élvonal” alatt azokat a családokat értem, amelyek tagjainak következetesen kijárt korábban a *magister*, később, a 15. század 20-as éveitől az *egregius* cím, jobbágytelkeik száma pedig a százas nagyságrendben mozgott. Hozzájuk, így például a Szencseiekhez, Pekriekhez, Kasztellánfiakhoz, Grebeniekhez, Bocskaiakhoz, később a Szerdahelyi Dersfiekhez vagy a Batthyányakhoz képest a vizsgált három család egyértelműen alacsonyabb társadalmi szintet képviselt, tagjaik címzése folyamatosan ingadozott a *nobilis* és az *egregius* között és birtokaik összessége is biztosan alatta maradt a száznak. Ráadásul a Kamarcaiak és a Vojk nemzetség esetében, nyilván a korai megtelepedésből fakadóan, ez a birtokmennyiség is nagyon sok személy kezén oszlott meg, ami csak kivételes esetben tett lehetővé egy-egy személy kezén komolyabb akkumulációt. Hivatalviselésük ugyancsak vegyes képet mutat, a királyi szolgálattól és főúri familiaritástól egészen a szolgabíróságig és királyi emberi megbízatásokig terjed a paletta. Házassági kapcsolataikat vizsgálva szintén azt látjuk, hogy az út „felfelé” és „lefelé” is nyitva állt, akár egy generáción belül is. Ennek ellenére leszögezhető, hogy Kamarcai Vitéz János és Mihály, Megyericsi János és Garázda Péter esetében semmiképpen nincs szó olyan „elszakadási történetről”, amilyenről teljes joggal beszélt Janus Pannonius kapcsán Lakatos Bálint, és beszélhetünk nyugodtan János esztergomi érsek kapcsán is. A Zrednaiak és Csezmiceiek történetében egyetlen olyan elemet sem találunk, amely megengedné, hogy bármilyen korlátozott értelemben kiemelkedésről beszéljünk:

²⁵⁶ DL 103823., DL 33454., DL 106865.

²⁵⁷ Tringli I.: i. m. 316.

²⁵⁸ DL 103827. Bedeg: Szakály F.: i. m. 98.

²⁵⁹ Popisi 11.; DL 33453.

²⁶⁰ Popisi 71.

²⁶¹ DF 255589.

leszámítva a két főpap pályafutását, létezésük tökéletesen belesimult a megyei kismemesség életének – legalábbis a történetész számára – eseménytelen hömpölygésébe.²⁶² Mindezek fényében érdemes most már visszatérni a rokoni kapcsolatok vizsgálatához.

Az talán, az elmondottak után, nem igényel további bizonyítást, hogy ifjabb Vitéz János nem volt az idősebb Vitéz unokaöccse, de még közeli rokona sem. Tekintve, hogy utóbbi még csak Vitéz sem volt, a dolog nem is meglepő; erre a kérdésre alább még visszatérünk. Ugyancsak nem találunk semmiféle rokoni kapcsolatot az „idősebb” Vitéz és a Garázdák között.²⁶³ Más a helyzet a három humanista költő, Janus Pannonius, Megyericsei János és Garázda Péter rokonságával, hiszen ebben az esetben az egyik érintett, Megyericsei János büszkén hangoztatott álláspontjáról van szó. Ebből a szempontból érdemes megismételni, hogy a Kamarcai Vitézek és a Megyericseiek igen korán, a 15. század első harmadában rokonságba kerültek egymással, sőt, egy valószínű hipotézis szerint „ifjabb” Vitéz János édesanyja Megyericsei lány lehetett. Bár Megyericsei János a Kamarcai Vitézekhez fűződő kapcsolatával nem büszkélkedett, e kapcsolat további figyelmet érdemel a minket közelebről érdeklő szempontból is: emlékszünk rá, hogy a Kamarcai Vitéz család egy ága, vagy legalábbis néhány tagja, Garázda nevet viselt, és nem lehet kizárni, hogy ennek hátterében ugyancsak egy házassági kapcsolatot kell keresnünk a két rokonság között. Egy ilyen kapcsolat, tekintettel a felek nagyon hasonló társadalmi státuszára, egyáltalán nem volna meglepő. Ezen a ponton érdemes visszatérni a már említett Töli (*Twl*) Vitéz Tamáshoz és Csöli (*Chywl*) Garázda Miklóshoz. Amennyiben a két település azonos, ami nem biztos,²⁶⁴ talán nyomára bukkantunk a keresett kapcsolatnak, jóllehet pontos mibenlétét továbbra sem tudjuk meghatározni. Ha ehhez hozzávesszük, hogy legkésőbb a 16. század elején már a Csezmiceiek is bírtak részekkel a Kamarcai birtokokban, bár nem tudjuk, milyen jogcímen, máris találtunk egy olyan kapcsolatrendszerrel, amely a fentebb tárgyalt három család mellett a Csezmiceieket is magában foglalja. A dolog jelentősége abban áll, hogy egyébként a Garázdákat, legalábbis egyelőre, sem a Megyericseiekhez, sem a Csezmiceiekhez nem tudjuk közvetlenül kapcsolni.

Más a helyzet a Megyericseiek és a Csezmiceiek kapcsolatát illetően. Esetükben az egyik kapcsot minden jel szerint egy jelentéktelen, de a 15. század végén mégis némi tekintélyre szert tévő helyi család, a szentmihályi Pálfi képezte. Egész pontosan szentmihályi Pálfi Bálint, aki a századforduló környékén az egyik legtöbbet foglalkoztatott szlavóniai ügyvéd

volt és egy időben zdenci várnagyként is tevékenykedett. Pálfi Bálint Csezmicei Péter leányát, Ilonát, Janus Pannonius unokahúgát vette feleségül, és nagyon valószínű, hogy ebből a házasságból született az a lány, aki később Megyericsei Bernát felesége lett.²⁶⁵ Ennél közvetlenebb kapcsolatra is van egyébként adatunk: Csezmicei Péter fia János ugyanis másodszor egész biztosan a Megyericsei családból nősült, de ezen házasság említése nagyon késői, évekkel Megyericsei János főesperes halála utánról való.²⁶⁶ Visszatérve most Pálfi Bálinthoz, láttuk, hogy ő viszont közösen birtokolt Verőce megyében valamelyik Csernarekai feleségével, mi több, a Csezmiceiek ugyancsak birtokoltak Csernarekán, ha tehát elfogadjuk, hogy eredendően a Csernarekaiak is a Vojk nemzetség Garázda ágához tartoztak, újabb kapcsolatra sikerült fényt derítenünk. Értelemszerűen ennek bizonyíthatósága az előfeltevés helytálló voltától függ.

Mindezek után választ kell találnunk arra a kérdésre, miként vált az utókor szemében Zrednai János Vitéz Jánossá, és miként sorolták, a jelek szerint már a 16. században, Janus Pannoniust is a „Vitézek” közé.²⁶⁷ A válasz, úgy vélem, meglehetősen egyszerű és még csak nem is új. Csapodiné Gárdonyi Klára már felhívta rá a figyelmet, hogy János esztergomi érsek „Vitéz” neve Bonfini munkájában tűnik fel először, vagyis az 1480-as években, illetve 1490 után, valószínűleg éppen Vitéz János szerémi püspök neve alapján.²⁶⁸ Mi több, az ugyancsak ekkortájt író Galeotto Marzio kifejezetten azt állította, hogy Vitéz János szerémi püspök a két másik János, az esztergomi érsek és a pécsi püspök rokona (*consanguineus*) volt.²⁶⁹ A dolog a fentebb vázolt, áttételes módon (Csezmicei–Kamarcai–Garázda) elképzelhető, sőt, mivel Galeotto személyesen ismerte mindhármukat, és így az információ forrása maga Vitéz püspök lehetett, valószínű is. Ekkoriban a püspök-diplomata Kamarcai Vitéz János pályafutása csúcspontján állt,²⁷⁰ és, bár Mátyás állítólag éppen az összeesküvő érsekhez fűződő kapcsolata miatt kezdetben nem kedvelte, uralkodása második felében a helyzet gyökeresen megváltozott. Mint veszprémi püspök, majd a bécsi püspökség kormányzója, végül a Dunai Tudós Társaság elnöke, nemcsak az ország szellemi, de politikai elitjének is része volt.²⁷¹ Tekintve, hogy 1490 után az idősebb Vitéz János politikai botlása jelentőségét veszítette, és csak tudósi hírneve élt tovább, megkockáztatható, hogy a valóságosnál jóval közelebbi rokonság tételezése ifjabb Vitéz Jánosnak sem lehetett ellenére, dacára a két család (a Kamarcai Vitéz, ill. a Zrednai) közötti komoly társadalmi

²⁶² A Zrednai/Zrednamelléki családra vonatkozó, nem túl nagyszámú adatot ismerteti *Ritoókné Szalay Ágnes*: III. János pécsi püspök, azaz Janus Pannonius családjáról. In: uő.: „Nympha super ripam Danubii” Tanulmányok a XV–XVI. századi magyarországi művelődés köréből. Bp., 2002. (Humanizmus és reformáció 28.) 16–17.

²⁶³ *Kubinyi András*: Mátyás király. Bp. 2001. 14.: „A Vojk nembeli szlavóniai, délszláv eredetű Garázdák tekintélyes birtokosok voltak Szlavóniában Vojkkeresztúr és Mecsenice környékén. Rokonságukhoz tartozott többek között Vitéz János is.”

²⁶⁴ *Csánki Dezső* (Történelmi földrajz III. k. 421–422, ill. 455.) megkülönbözteti egymástól a két Tolna megyei falut, *Szakály F.*: i. m. 235. viszont egynek veszi a kettőt.

²⁶⁵ Számtalan ügyvédi szereplése közül néhány: DL 102223., DF 219008., DL 101029., DL 101064., DL 103928., DL 107077., DL 101078., DL 37675., DF 233345., DF 231848., DF 231867., DF 231924., DL 37662. Zdenci várnagy: DL 106875., DL 46534. Házassága: DF 232021.

²⁶⁶ DF 277175/5., 009.

²⁶⁷ *Tóth I.*: i. m. 605.

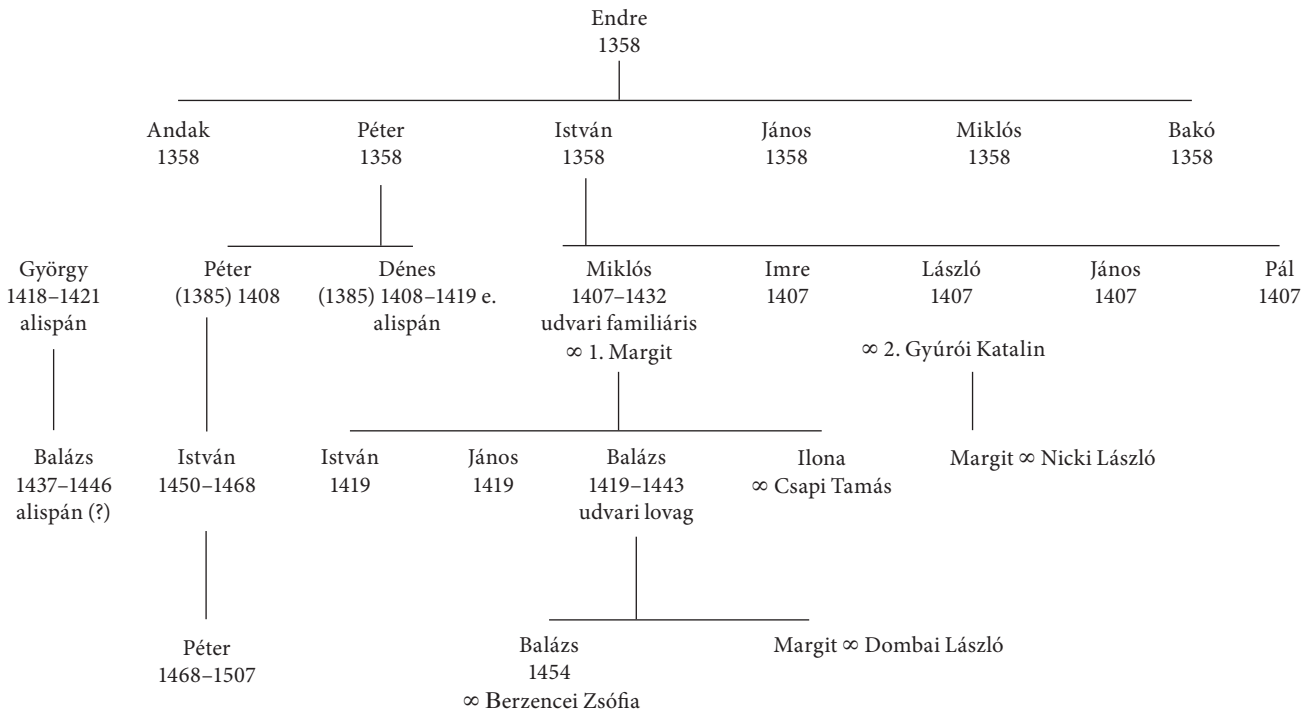
²⁶⁸ *Csapodiné Gárdonyi Klára*: Vitéz János neve. *Turul*, 71 (1998) 1–2. sz. 25–29.

²⁶⁹ Uo. 28.

²⁷⁰ [a Szerémség] „most János püspöknek örvendezik nagyon, e nemes, méltóságteljes, számos testi és lelki adottsággal áldott férfiúnak [...]” – *Antonio Bonfini*: A magyar történelem tizedei. Fordította: Kulcsár Péter. Bp., 1995. I. 1. 340. (23.)

²⁷¹ *Sonnevend G.*: i. m. 125–138.

A Garázdák egyszerűsített családfája*

különbségnek. Még az sem kizárt, hogy János püspök kifejezetten táplálta a „rokoni közeledést”. Egy európai híru humanista, aki ráadásul esztergomi érsek, semmiképpen nem volt szegényellnivaló rokon. Valószínű tehát, hogy e két tényező együttes hatásának kell tulajdonítanunk, hogy Vitéz János püspök jól adatolt családneve fokozatosan átszállt névrokonára, az esztergomi érsekre is. Mindezek alapján pedig érdemes ismételtelen leszögezni, hogy nem indokolt idősebb és ifjabb Vitéz Jánosról beszélni, hiszen Vitéz János nevű főpap csak egy volt, a másik csak később lett azzá.

Némileg más a helyzet Janus Pannonius esetében. Az ő Vitézekhez sorolása még későbbi eredetű, a 16. század

második felében bukkan fel, amikor már aligha volt bárki is tisztában az érintett személyek pontos származásával. Janus „önrejtegetése”²⁷² nyomán csupán annyit tudtak, hogy János érsek unokaöccse volt, ebből pedig, miután ekkorra utóbbi is „Vitézzé vált”, adódott, hogy a pécsi püspököt is besorolják a „Vitesiorum gens” kötelékébe. Bár e rokonságnak napjainkban is vannak hívei, bátran kijelenthetjük, hogy semmiféle történelmi megalapozottsággal nem bír. Sem János esztergomi érsek, sem János pécsi püspök nem volt sem Vitéz, sem Garázda; voltak viszont más Vitézek és más Garázdák, akiknek megismerése talán nem volt tanulságok nélkül való.

* A családfa több feltételezett rokoni viszonyt jelöl, ezekre lásd a szöveget. A Körös megyei ágat a számos bizonytalanság miatt nem tüntettem föl.

²⁷² Lakatos B.: i. m. 181.